

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

ЗУЛІНСЬКА АННА ЮРІЇВНА

Допускається до захисту:
завідувач кафедри
менеджменту та поведінкової
економіки, д.е.н., професор
_____ Дороніна О.А.
« _____ » _____ 2021 р.

**БІДНІСТЬ ТА НЕРІВНІСТЬ: СУЧАСНИЙ ВИМІР ТА МОЖЛИВОСТІ
ПОДОЛАННЯ**

Спеціальність 073 Менеджмент
ОП «Менеджмент організацій та адміністрування»

Кваліфікаційна (магістерська) робота

Науковий керівник:
Кримова М.О., доцент кафедри
менеджменту та поведінкової
економіки, к.е.н., доцент

(підпис)

Оцінка: _____ / _____ / _____
(бали/за шкалою ЕКТС/за національною шкалою)
Голова ЕК: _____
(підпис)

Вінниця 2021

АНОТАЦІЯ

Зулінська А.Ю. Бідність та нерівність: сучасний вимір та можливості подолання. Спеціальність 051 Економіка. Освітня програма «Управління персоналом та економіка праці». Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця, 2021.

У кваліфікаційній (магістерській) роботі досліджено теоретико-методологічні основи дослідження бідності та нерівності населення як соціально-економічної категорії. Визначено рівень бідності та нерівності населення, а також основні причини її виникнення. Проаналізовано ключові напрями подолання бідності в Україні з використання світових моделей та можливості їх впровадження. Запропоновано заходи та шляхи подолання бідності під час пандемії Covid-19.

Ключові слова: хронічна бідність, нерівність населення, безробіття, Covid-19, прожитковий мінімум, соціальні виплати.

83 с., 5 табл., 21 рис., 60 джерел.

Zulinska A. Poverty and inequality: the modern dimension and opportunities to overcome it. Specialty 051 Economics. Educational program "Personnel Management and Labor Economics". Vasyl Stus Donetsk National University, Vinnytsia, 2021.

In the qualification (master's) work the theoretical and methodological bases of research of poverty and inequality of the population as a socio-economic category are investigated. The level of poverty and inequality of the population is determined, as well as the main reasons for its occurrence. The key directions of overcoming poverty in Ukraine on the use of world models and the possibility of their implementation are analyzed. Measures and ways to overcome poverty during the Covid-19 pandemic have been proposed.

Key words: chronic poverty, population inequality, unemployment, Covid-19, subsistence level, social benefits.

83 pp., 5 tables, 21 figures, 60 sources.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ БІДНОСТІ ТА НЕРІВНОСТІ НАСЕЛЕННЯ ЯК СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНОЇ КАТЕГОРІЇ	8
1.1 Соціально-економічна природа нерівності та бідності населення	8
1.2 Методологічні підходи до оцінки виникнення бідності	14
1.3 Моделі та стратегії регулювання бідності та нерівності в країні	21
РОЗДІЛ 2 ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ БІДНОСТІ ТА НЕРІВНОСТІ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ	27
2.1 Аналіз показників та причин бідності в Україні	27
2.2 Дослідження основних проявів нерівності в Україні та їх ключових характеристик	37
2.3 Оцінка впливу пандемії COVID-19 на загострення проблем бідності в Україні	43
РОЗДІЛ 3 НАПРЯМИ ПОДОЛАННЯ БІДНОСТІ В УКРАЇНІ	50
3.1 Світові моделі боротьби з бідністю та можливості їх впровадження в Україні	50
3.2 Економіко-математичне моделювання впливу соціально-економічних факторів на бідність в Україні	57
3.3 Напрями удосконалення державної політики в сфері подолання бідності та нерівності населення	66
ВИСНОВКИ	73
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	77
ДОДАТКИ	84

ВСТУП

Актуальність теми. Однією з важливих та актуальних проблем сьогодення є поширення бідності в Україні та світі. Бідність є однією із наймасштабніших проблем в кожній країні. Саме рівень бідності показує рівень розвитку держави. Проте зараз не існує єдиного методу та моделі подолання цієї проблеми. Її потрібно вирішувати на національному рівні, враховуючи особливості економічних та соціальних показників даної країни. У наш час за рівнем бідності визначається ефективність державної влади, стан розвитку економіки. Чим менший відсоток бідних у суспільстві, тим більш стабільною та ефективною є державна політика. На жаль, у нашій державі бідними вважається більша половина населення, їх кількість в Україні щороку зростає, а з виникненням пандемії коронавірусу, бідного населення значно побільшало, тому зараз ця тема є доречною та актуальною.

Значним внеском для подолання бідності стали праці зарубіжних і вітчизняних вчених, зокрема А. Вагнера, Л. Вальраса, Л. Ерхарда, Дж. Кейнса, К. Маркса, Г. Мюрдаля, П. Самуельсона, А. Сміта, в яких розглядаються закони щодо боротьби з бідністю, та методи вирішення цієї проблеми. Серед сучасних українських та російських науковців виділяються праці В.Л. Андрущенко, Е.В. Белокурової, О.Д. Василика, І.В. Калачової, Н.В. Кравченко, проте проблема досі не вирішена і потребує постійно нових підходів до її розгляду.

Мета і завдання дослідження. Метою магістерської роботи виступає оцінка сучасного стану рівня бідності в Україні, виявлення основних причин її виникнення та визначення дієвих шляхів подолання.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні *задачі*:
розкрити поняття «бідність» з позицій економіки праці;
охарактеризувати причини, масштаби бідності в нашій країні;
порівняти тенденції поширення бідності в Україні та в інших країнах;
визначити роль держави у подоланні даної проблеми;

проаналізувати, наскільки змінився рівень бідності під час пандемії Covid-19;

знайти основні шляхи подолання проблем бідності;

дослідити світові моделі подолання проблеми бідності та можливість їх застосування в Україні.

Об'єктом дослідження виступає бідність, як економічна категорія.

Предмет дослідження – основні тенденції поширення бідності в Україні та шляхи її подолання.

Методологія дослідження. В магістерській роботі використані теоретичні методи дослідження. Аналіз відбувався за допомогою застосування статистичних даних, та проведення їх аналізу. Історичний метод дослідження використовувався у з'ясуванні причин тих чи інших явищ, їх історичного підґрунтя, закономірностей поширення, а також виникнення моделей та методів їх зміни та вдосконалення, також використовуються математичні методи та моделі для аналізу чинників бідності та їх впливу на доходи людей. Метод порівняння застосовувався для аналізу статистичних даних за останні роки, наприклад: кількість безробітних, зміни заробітної плати, рівень інфляції та ВВП, рівень добробуту населення та бідності в Україні та за її межами.

Інформаційною базою магістерської роботи стали: праці науковців, економічні збірники, сайти державної служби статистики України та Міністерства фінансів України, а також урядові портали і закордонні статистичні сайти, дослідження міжнародних та неурядових організацій закордонних країн.

Основним теоретичним та практичним результатом магістерської роботи стало: дослідження методологічних підходів до оцінки рівня бідності та нерівності; дефініції рівня бідності в Україні та її динаміки, визначення основних методів та моделей для подолання проблеми, обґрунтування головних причин поширення проблеми та удосконалення політики у сфері подолання бідності.

Наукова новизна отриманих результатів магістерського дослідження полягає в наступному: здійснено моделювання процесу взаємодії та факторного впливу розвитку соціально-економічних характеристик країни на рівень достатку населення; дістали подальшого розвитку заходи щодо подолання бідності та нерівності в Україні, в тому числі серед вразливих категорій населення.

Апробація результатів дослідження. Результати даного дослідження були апробовані в діяльності підприємства (Довідка про впровадження результатів наукових досліджень магістерської роботи Зулінської А.Ю.). Також основні положення магістерської роботи опубліковано у збірниках тез і статей з наступним бібліографічним описом:

Зулінська А.Ю., Кримова М.О. Вплив пандемії Covid-19 на загострення проблем бідності в Україні. *Вісник Студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса*. Вінниця, жовтень 2021 р. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2021. Т. 2, № 13. С. 222-227.

Зулінська А.Ю., Наумова М.А. Причини зростання бідності в Україні. *Управління розвитком соціально-економічних систем: глобалізація, підприємництво, стале економічне зростання. Праці XVII Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих учених*, Вінниця, жовтень 2017 р. Вінниця: ДонНУ ім. Василя Стуса, 2017, Т.3, С. 151-154.

Зулінська А.Ю., Марценюк О.В. Проблеми бідності в Україні. *Проблеми розвитку соціально-економічних систем в національній та глобальній економіці. Праці XVII Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих вчених*, Вінниця, травень 2017 р. Вінниця: ДонНУ ім. Василя Стуса, 2017. Т.2. С. 127-130.

Структура магістерської роботи. Магістерська робота складається із трьох основних розділів: у першому розділі розглядається бідність як економічна категорія, її історичне походження, думки світових та вітчизняних діячів, форми та види бідності та нерівності населення; у другому – аналіз бідності в Україні, основні причини її виникнення, обсяг цієї проблеми за

кордоном, порівняльна характеристика економічних процесів в Україні та в світі; у третьому – представлені шляхи вирішення цієї проблеми, світові моделі боротьби з бідністю та можливості їх впровадження в Україні, заходи удосконалення політики у сфері подолання бідності в період карантинних обмежень. Кожний з розділів поділяється на три підрозділи. Завершують роботу загальні висновки та список використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 83 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ БІДНОСТІ ТА НЕРІВНОСТІ НАСЕЛЕННЯ ЯК СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНОЇ КАТЕГОРІЇ

1.1 Соціально-економічна природа нерівності та бідності населення

Рівень життя країни охоплює як економічний, так і соціальний розвиток. Економічні перетворення в Україні супроводжуються значними соціальними змінами, а саме: глибокою диференціацією населення за рівнем доходу, наявністю неоднакових можливостей для реалізації людського потенціалу, поширенням бідності та маргіналізацією суспільства. Така ситуація не тільки призводить до значної соціальної напруги, але й загрожує економічній безпеці країни та перешкоджає розвитку всієї держави. Основною причиною цієї проблеми є збільшення соціальної нерівності серед населення. У цьому контексті необхідне всебічне вивчення характеристик соціальної нерівності для виявлення причин соціальної нерівності та розробки ефективного механізму боротьби з цим явищем [1].

Соціальна нерівність перешкоджає соціальній стабільності та суттєво знижує економічну ефективність через низьку конкурентоздатність споживачів. Нині, в нашій країні проблеми нерівності у соціальній сфері значно збільшуються у своїх масштабах, перешкоджаючи безпеці людського розвитку. Зміни відбуваються разом із стрімким розшаруванням суспільства за рівнем доходів та надмірним збільшенням кількості бідних людей. З питаннями бідності та соціальної нерівності тісно взаємопов'язані наступні явища: руйнування освітніх систем та охорони здоров'я, зменшення тривалості життя, скорочення чисельності населення, деградація наукового потенціалу країни, трудова міграція, низька продуктивність праці та постійне погіршення якості трудових ресурсів. Схожа проблема не лише призводить до суттєвої соціальної напруги, але й зупиняє перспективи соціально-економічного розвитку держави у загальному [1].

Соціальна нерівність – це стан суспільства, коли певні соціальні групи знаходяться у різному соціальному статусі, відносяться до інших суспільних класів та кіл. Соціальна нерівність включає в себе правову нерівність, позбавлення свобод, майнова нерівність, освітня нерівність, медичного забезпечення тощо [2].

Нині, нерівність є ключовою проблемою сьогодення і однією з головних причин суспільної нестійкості: чим вищою та різносторонньою є нерівність, тим вищі умови перерозподілу і можливість виникнення соціальної тривожності та соціальної конфліктності. Причиною цього є значний вплив і на соціально-психологічний клімат населення, і на економічний стан. Демократичне суспільство має категоричне ставлення до нерівності, головним чином через її невідповідність принципам соціальної справедливості. Проте, значною мірою, ступінь нерівності та її суспільне сприйняття, показує цивілізаційні напрямки і настанови населення.

Існуюче поглиблення нерівності, яке супроводжується соціальними диспропорціями і структурними деформаціями, перешкоджає врахуванню суспільних й індивідуальних потреб для досягнення ефективного зростання. Соціальний і економічний розвиток – взаємозалежні і взаємодоповнюючі компоненти. Поєднання цих компонентів в теоретичному і практичному аспектах - запорука досягнення високого рівня життя людей та суспільного прогресу в цілому. Нерівність доходів, що є надзвичайно розповсюдженою, стрімко переходить у нерівність добробуту, це має поганий вплив на соціальну мобільність – основу структури суспільства.

Соціальна нерівність включає в себе політичний та економічний фактори. Політичний фактор визначає неоднаковий доступ людей до соціальних свобод і прав, економічний – пов'язаний з розподілом доходів, нерівністю можливостей, дискримінацією у працевлаштуванні тощо. Отже, нерівність – це соціальна характеристика певного суспільного стану людей, окремих груп населення, що показує їх громадянський статус, політичні й юридичні права, ставлення до засобів виробництва та його результатів.

Найбільш точно нерівність проявляється в наступних проблемах:

1. Можна спостерігати значну поляризацію в доходах і життєвому рівні населення України, жителів різних регіонів і типів поселень. У зв'язку з цим подолання нерівності на принципах соціальної справедливості не може сприйматися однозначно в усіх своїх класичних аспектах.

2. Особливу занепокоєність викликає деградація сільської місцевості як середовища проживання, яка пояснюється низькими доходами населення і низьким розвитком об'єктів соціальної інфраструктури.

3. Для того, аби покращити демографічну ситуацію необхідно значно посилити допомогу сім'ям із неповнолітніми дітьми, адже, дана категорія є однією з найменш забезпечених соціальних груп, що створює нерівні можливості для молоді.

4. Вкрай низькою є якість життя непрацюючих пенсіонерів, інвалідів, що неприпустимо для соціально орієнтованої держави. Крайня бідність цієї групи населення створює незадовільний морально-психологічний клімат.

5. Невирішеною для населення залишається ситуація в населених пунктах, провідні підприємства яких не відновили свою діяльність [2].

Подолання соціальної нерівності поглиблюється порушеннями з боку держави та компаній етичних правил економічної поведінки і дотримання вимог справедливості. За даних умов система державного регулювання соціальної політики вимагає значної інституціональної підтримки, орієнтованої на підвищення добробуту та якості життя населення. Одним з головних функціональних обов'язків держави є створення і закріплення інститутів – формальних і неформальних законів, правил, норм суспільного життя [2].

Безсумнівно, негативні наслідки викликають і мінімальна, і максимальна стратифікації. Абсолютна рівність є не менш шкідливою, так як не є мотиватором для активної поведінки органів місцевого самоврядування, територіальних громад, а також окремих осіб, не стимулює економічну активність, включаючи активність на ринку праці, отримання конкурентної

професії (спеціальності), викликає бажання забезпечити більші доходи за допомогою ведення тіньового бізнесу. Також, низький рівень диференціації спричиняє неминуче незадоволення суспільства, представники якого вкладають у суспільний добробут більше, ніж отримують від даної діяльності. В той час надмірна нерівність, безсумнівно, формує зниження суспільної довіри до влади, через її неспроможність уникнути відсторонення категорій суспільства від суспільного життя. Застійна нерівність є однією з найнебезпечніших, вона проявляється через поділ населення на окремі категорії за умов напрочуд складного переходу з нижчої касти до вищої. Для попередження даного процесу застосовуються соціальні ліфти, які дають додаткові шанси тим, хто з народження перебував у скрутних умовах. Даним “ліфтом” можуть бути: служба у збройних силах, у поліції, професійний спорт, гранти на набуття освіти у престижних навчальних закладах та університетах.

Ефективність політики держави ґрунтується на обмеженій, чіткій і прийнятній для населення диференціації доходів. Тому, основним завданням уряду є покращення показників нерівності завдяки, насамперед, політиці доходів. Найчастіше, чим вищі доходи, тим більш високі податки, бідне населення отримує виплати, за рахунок загальнодержавних коштів надається доступність для всього населення стандартних соціальних послуг у рамках норми. Є очевидним, що зубожіння пов’язане з нерівністю, проте, помилково пояснювати це лише нестатком коштів (нерівністю за доходами). Враховуючи умови крайньої нерівності, можемо зробити висновок, що бідні люди зазвичай потрапляють так далеко від магістрального напрямку суспільного розвитку, що внаслідок значних позбавлень (депривації) їх життя не відповідає навіть базовим, мінімальним стандартам. Так як, бідність є наслідком нерівності, що існує в різних суспільствах, в усіх країнах, не дивлячись на економічну ситуацію, то і бідність властива будь-якому суспільству [3].

Однак суспільства розрізняються за принципами і методами свого регулювання, а отже, і за ступенем соціальної справедливості. Так, соціально справедливі суспільства забезпечують максимально рівні доходи від рівних

зусиль (зокрема рівну оплату рівної за якістю та кількістю праці), а соціально несправедливі припускають істотні відмінності щодо ефективності рівних зусиль. Відповідно, у цих суспільствах спостерігаються і принципово різні ступені нерівності, що, своєю чергою, зумовлює відмінності в характері та проявах бідності [3].

На жаль, у нашій державі бідними вважається більша половина населення, тому зараз ця тема є доречною та актуальною. Чим менший відсоток бідних у суспільстві, тим більш стабільною та ефективною є державна політика.

Бідність – це неможливість підтримувати фізіологічні, соціальні та культурні потреби людини. Проблема бідності складна та глобальна, причини виникнення якої мають як національний, так і міжнародний характер.

Історія її вивчення прослідковується в період з XVII ст. до першої половини XX ст., тоді цією проблемою займалися такі відомі вчені, економісти та філософи, як А. Сміт, Г. Спенсер, К. Маркс, С. Раунтрі, Ч. Бут. Спочатку формулювалися поняття і критерії бідності, потім розроблялися теорії та концепції.

Вперше явище бідності сформулювали представники класичної політекономії. У своїй роботі Сміт показав відносну природу бідності між соціальними стандартами та матеріальними здібностями їх притримуватися, вважав, що вона є наслідком індустріального розвитку. Доходи населення зростатимуть із зростанням національного багатства і справедливою оплатою праці, заробітна плата буде збільшуватися в міру зростання національного багатства, сприятиме підвищенню добробуту. Англійський вчений Г. Спенсер вважав бідність позитивним і закономірним явищем, що стимулює людський розвиток. Він визначав, що бідними є недосконалі люди, які не можуть пристосуватися до суспільних умов, попри те кожна людина повинна сама задовольняти свої потреби. Спенсер виходив з думки, що будь-яка допомога нужденним позбавляє людину самостійності. Втручання держави у наявний розвиток суспільства вважав недоречним, бо пропонуючи допомогу, держава

стимулює пасивність населення. Ж. Прудон розглядав бідність як соціальне благо, необхідну рису держави, виділяв відносну і абсолютну бідність. При цьому до потреб він відніс не тільки те, що потрібно для первинних потреб, а й те що відповідає суспільним стандартам. Прудон вважав, що бідність – невід’ємна риса людства, в якій зі зростанням виробництва зростають і потреби людей.

Термін «бідність» у сучасних теоретичних концепціях та у працях різних авторів розуміється по-різному. Незважаючи на велику кількість теорій та класифікацій, єдиного методологічного підходу до визначення поняття бідності не було напрацьовано. Саме тому існує необхідність у порівняльному аналізі існуючих методологічних підходів до визначення поняття бідності, виявленні їх переваг та недоліків.

Бідність – це різностороннє соціально-економічне явище, воно властиве будь-якій державі у світі, не зважаючи на рівень її економічного добробуту. У нас час, можна зустріти велику кількість теорій та різновидів даного поняття, це вказує на те, що немає однозначності визначеності його сутності [4]. Світові джерела трактують дві основні концепції пояснення терміну бідності: концепція «абсолютної» та концепція «відносної» бідності. Згідно з першим визначенням, бідність пояснюється як абсолютна категорія, що передбачає наявність у певному суспільстві верств населення, що не здатне забезпечити себе основними необхідними благами для нормального існування та відповідати мінімальним стандартам проживання у певній країні [5].

Інша концепція розглядає бідність повз призму відповідності середнім нормам добробуту у певному суспільстві. Відносно бідними є індивіди, рівень достатку яких вважається нижчим від прийнятного для певної країни життєвих норм у певний час. Варто зазначити, що «відносна» бідність викликає поляризацію населення, яку здолати неможливо, адже завжди є бідніші та багатші верстви населення. Така система є притаманною для розвинутих країн та країн з швидкими темпами економічного зростання [46].

У світі люди відносяться до бідного населення, якщо витрачають на харчування приблизно половини свого бюджету. Після проголошення незалежності, Україна відчула негативні фактори, які стимулювали зростання бідності.

Отже, бідність та нерівність населення тісно взаємопов'язані, насамперед, бідність є наслідком нерівності населення, вона притаманна будь-якому суспільству та будь-якій країні, незалежно від економічної ситуації. Нині, нерівність є ключовою проблемою сьогодення і однією з головних причин суспільної нестабільності: що вищою і різноманітнішою є нерівність, то вищі вимоги перерозподілу і ризики соціальної напруги та соціального конфлікту. Пов'язано це з її величезним впливом і на соціально-психологічний клімат у суспільстві, і на економічну ситуацію.

1.2 Методологічні підходи до оцінки виникнення бідності

Бідність є однією з найважливіших соціально-економічних проблем сучасної України. Не дивлячись на те, що вона з'явилась не сьогодні та є не тільки наслідком криз та прорахунків у проведенні реформ, сьогодні вона перетворилась на глобальну проблему майбутнього. Тому дослідження проблем і з'ясування основних причин бідності в нашій країні набуває масштабного значення з погляду на визначення її базових причин і створення ефективної політики, спрямованої на зменшення бідного населення.

У світі люди відносяться до бідного населення, якщо витрачають на харчування приблизно половини свого бюджету. Після проголошення незалежності, Україна відчула негативні фактори, які стимулювали зростання бідності (рис. 1.1) [7].

В умовах високого рівня безробіття, економічних і фінансових обмежень не існує ефективних стратегій запобігання бідності. Страхування на випадок безробіття не ліквідує проблеми у випадку довготривалого, застійного безробіття. Соціальна допомога покращує становище, проте не вирішує проблему бідності. Деякі уряди застосовують у своїх законодавствах

концепцію гарантованого мінімального доходу. Наприклад, Бельгія, Данія, Франція, Ірландія, Люксембург, Нідерланди, Великобританія мають законодавчо гарантований мінімум доходу на національному рівні. У разі, коли бідність не є виключно проблемою низького рівня доходу, а має такі чинники, як поганий стан здоров'я, житлових умов, освіти й професійної підготовки, фінансова допомога нужденним повинна передбачати надання необхідних соціальних послуг [8].

Економічна криза	Масова міграція	Інфляція
ФАКТОРИ, ЯКІ СТИМУЛЮВАЛИ ЗРОСТАННЯ БІДНОСТІ В УКРАЇНІ		
Демографічна криза	Високий рівень безробіття	Перехід до ринкової економіки

Рисунок 1.1 – Фактори впливу на бідність [8]

Причини бідності поділяються на 3 основні групи:

Причини, що виникають від форм організації життя:

економічні – безробіття, низька заробітна плата, пенсії, відсутність заощаджень;

юридичні – слабкий рівень правового захисту населення;

культурні – малограмотність населення;

адміністративні – неефективна система держави;

соціальні – слабкий розвиток соціальних зв'язків, розшарування суспільства, проблеми соціалізації та самореалізації індивіда.

Зовнішні причини, стихійно-природні – пожежі, неврожаї. Внутрішні причини, індивідуально-особисті – хвороба, розумові і її фізичні дефекти, соціально-психологічний склад особистості та духовність [5].

Одним з важливих показників нерівності населення є матеріальне становище суспільства. Воно різнилося завжди, протягом всього суспільно-історичного розвитку людства. Задля підвищення свого добробуту більше можливостей мають молоді люди, аніж похилого віку, сім'ї, які мають дітей витрачають більше, ніж бездітні, а фізично повноцінні люди можуть робити більше, ніж інваліди; в економічно розвинених регіонах населення більш спроможне для створення доходу, ніж у депресивних. Отже, бідність є також результатом відмінностей матеріального становища суспільства, вона завжди існувала й існує в усіх країнах, навіть у найрозвиненіших.

Сучасна соціально-економічна теорія трактує бідність як багатогранне явище, та розрізняє такі форми (рис. 1.2).

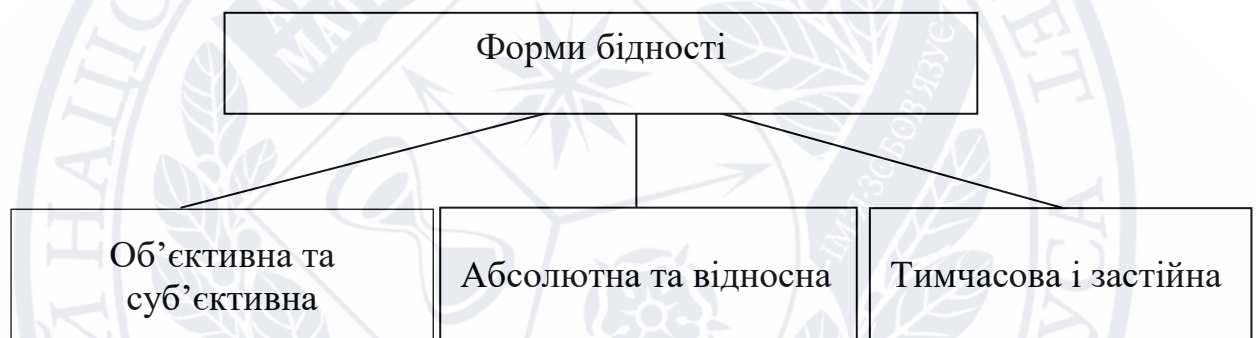

Рисунок 1.2 – Класифікація форм бідності [9]

Об'єктивна бідність визначається за наявними в країні критеріями доходу та можливістю досягти матеріальних і духовних благ. До бідних відносяться ті, хто позбавлений, необхідних для населення, благ не з власної волі, таких як: житло, їжа, одяг, охорона здоров'я, освіта, можливість працювати та повноцінно брати участь у суспільному житті [6]. Суб'єктивну бідність визначають власною думкою, тобто людина визнається бідною, коли вона сама себе так ідентифікує [6]. Абсолютна бідність визначається шляхом порівняння загального доходу людини чи сім'ї із загальною вартістю споживчого кошику та послуг, які належать до базових потреб суспільства [5]. Завдяки цьому підходу бідність асоціюється з мінімумом ресурсів, необхідним для життєдіяльності та працездатності. Деякі розвинені країни такі як: США, Німеччина, Великобританія, в практиці соціального захисту дотримуються

цього підходу. Це дає можливість державі не витрачати зайвих коштів на допомогу бідним, коли потрібно дотримуватися суворої бюджетної дисципліни.

Бідність є глобальною проблемою людства, яка існує в кожній країні світу, не залежно від економічного розвитку держав. Вона є не лише соціальною, але й економічною категорією, тому залежить від таких макроекономічних показників, як обсяг ВВП, рівень безробіття, індекси інфляції та реальної заробітної плати.

Для комплексної оцінки бідності використовуються наступні показники: рівень бідності за відносним та абсолютним критеріями – питома вага домогосподарств (сімей), у яких рівень споживання (доходів) на одну особу є нижчим від визначеної межі бідності;

глибина бідності – це відхилення величини доходів (витрат) бідних від визначеної межі бідності (за відносним або абсолютним критерієм) Коефіцієнт глибини бідності (P) визначається як відношення величини середнього дефіциту доходу до визначеної межі бідності за формулою:

$$P = \frac{Z - X}{Z} \times 100 \quad (1.1)$$

де: Z – визначена межа бідності за відповідним критерієм; W – середні доходи (витрати) бідного населення у розрахунку на одну умовну особу [9].

Засобом для визначення ступені бідності та рівня зубожіння населення є межа бідності. Суспільство визначається бідним, якщо його доходи або споживання менші за певний рівень, який є межею бідності. Існує два основних методи визначення межі бідності — нормативний та відносний (статистичний).

Відносна межа бідності визначається як певна частка середнього доходу домогосподарства в країні, яка розраховується на одну особу, але при відмінності стандартів споживання в різних прошарках населення «межа бідності» залежить від середнього рівня життя конкретної країни. Бідне населення у Швейцарії або США, яке там одержує державну підтримку,

вважатиметься заможними в країнах, що розвиваються. Його рівень залежить від комплексу споживчих благ (споживчого кошика), що визнається населенням за певних соціально-економічних умов як мінімальний розмір матеріального забезпечення й розраховується в цінах реальних купівель. Зрозуміло, що споживчий кошик не буде однаковим для людей різного віку, станом здоров'я, сімейним станом, місцем проживання тощо. Проблематика оцінки прожиткового мінімуму знаходиться під постійною увагою всіх країн. До прикладу, Люксембург створив спеціальну робочу групу експертів, що покращують систему розрахунків та визначення межі бідності.

В Україні на законодавчому рівні застосовується абсолютний підхід, проте затверджений прожитковий мінімум не відповідає загальновизнаному поняттю у світі. Визначення прожиткового мінімуму встановлено Законом України та окремою постановою Кабінету Міністрів України затверджено перелік продуктів харчування та непродовольчих товарів і послуг для задоволення основних потреб людини. Прожитковий мінімум визначається нормативним методом у розрахунку на місяць на одну особу, а також окремо для тих, хто належить до основних соціальних і демографічних груп населення [10].

Прожитковий мінімум містить: набір продуктів харчування; набір непродовольчих товарів; набір послуг.

Перші два набори розраховуються в натуральних показниках, третій – у нормативах споживання. Перелік продуктів харчування створюється з застосуванням нормативів фізіологічної потреби організму людини в продуктах з урахуванням їхнього хімічного складу й енергетичної цінності, рекомендацій Всесвітньої організації охорони здоров'я. Набір непродовольчих товарів створюється згідно з нормативами забезпечення засобами гігієни, медикаментозними засобами, засобами захисту організму людини від впливу навколишнього середовища, а також предметами побуту. Непродовольчі товари бувають індивідуального користування (верхній зимовий одяг, верхній демісезонний одяг, костюм, сукня, білизна, панчішно-

шкарпеткові вироби, головні убори, галантерейні вироби, взуття) і загально-сімейного користування (текстильні вироби, постільна білизна, посуд, побутові прилади, меблі, предмети першої потреби, предмети санітарії та ліки). До переліку необхідних послуг відносять житлово-комунальні, транспортні, побутові послуги, послуги зв'язку, закладів культури, освіти, охорони здоров'я. Даний список різних наборів відповідає соціальному мінімуму, що встановлений в деяких країнах, проте не характеризує такий стан, як бідність, тобто прожитковий мінімум не виконує соціальної функції як межі бідності.

Ефективною вважається методика, яку застосовує Організація Об'єднаних Націй, вона базується на рівні видатків на добу. Тому, в розвинених країнах бідними вважаються люди, які витрачають менше ніж 14 доларів на день. В Україні таких людей – майже 80%. За цією «межею» для Східної Європи та Центральної Азії – 5 доларів витрат на день, то відсоток нужденних набагато менший [11].

Особливістю бідних в Україні, як і в інших країнах з перехідною економікою, є значне скорочення доходу більшості населення, з високим соціальним статусом, тобто з високим рівнем освіти, кваліфікації, соціальними зв'язками. Зубожіння більшої частини населення відбувається за значного розшарування суспільства й появи заможних прошарків та зникнення середнього класу. Реальний стан доходів суспільства дуже важко піддається статистичному аналізу через наявність значного обсягу тіньового ринку та нерегульованих доходів [12].

Однією з головних причин бідності людей є низький рівень доходів, який впливає на розвиток держави. Показником розвитку країни є валовий національний продукт (ВНП), який припадає на душу населення. У світі нараховується приблизно сотня країн, які не пройшли стадію індустріалізації, рівень грамотності їхнього населення низький, їм властиве високе вимушене безробіття, а населення зайняте здебільшого в сільському господарстві, яке є основним джерелом продукції.

Окрім згаданих критеріїв визначення межі бідності є кілька інших принципів віднесення населення до бідних, вони подібно використовуються в дослідженні бідності та розробці необхідних заходів задля допомоги нужденним і запобігання цьому явищу. Варто виділити структурно-витратний, ресурсний, системний та суб'єктивний критерії.

За структурно-витратним критерієм до «бідних» відносяться сім'ї, в яких витрати на найбільш життєво необхідні товари та послуги перевищують певний відсоток щодо сукупних витрат. Даними витратами можуть бути витрати на харчування. Згідно із західними нормами, якщо витрати на харчування сягають 60% сукупних витрат або більше, то сім'я вважається бідною. Не менш життєво важливими є витрати на утримання житла. В нашій країні даний критерій використовується на практиці при використанні житлових субсидій [13].

Ресурсні показники базуються на економічних можливостях країни забезпечити своїм громадянам гарантії мінімального набору засобів існування. Якщо прослідковується вагома розбіжність між нормативно обґрунтованим прожитковим мінімумом і економічними можливостями держави його забезпечити, ресурсний критерій може зовсім не враховувати засоби існування, що необхідні для підтримання соціальних зв'язків людини, і забезпечуватиме лише фізичне її виживання.

Завдяки системному критерію рівень бідності визначається як за доходами на душу населення, так і за показниками функціонування соціальної сфери:

охорони здоров'я (середня тривалість життя, рівень дитячої смертності); освіти (охоплення дітей і молоді освітою різного рівня, середній рівень освіченості) [14].

До даної категорії відносяться також показники забезпеченості житлом та його якості, стан ринку праці тощо. Враховуючи зміст системного критерію стає зрозуміло, що він не може стосуватись окремо взятого індивіда або сім'ї, а має поширюватися на великі за чисельністю сукупності – населення області,

країни. Як приклад, системного критерію можна вважати індекс людського розвитку, який рахується на основі об'єму виготовленого ВВП на душу населення, середньої тривалості життя та рівня освіти населення. Отже, на підставі системного критерію терміном «бідні» можуть позначатися певні географічні ареали, регіони, країни [14].

Суб'єктивні критерії відбивають уявлення населення про власний стан. Результати оцінки стану бідності за суб'єктивними критеріями мають важливе значення для прогнозування соціальної напруженості в суспільстві, результатів виборів тощо.

1.3 Моделі та стратегії регулювання бідності та нерівності в країні

На тлі економічної сфери життя, її змін, реформування та постійних перехідних етапів, можна побачити зростання чи зниження бідності, динаміку в цілому.

Внаслідок низького матеріального рівня життя людина не має можливості забезпечити собі необхідні умови існування, які притаманні певному середовищу, в якому вона знаходиться. Тому бідне населення не спроможне харчуватися відповідно до місцевих стандартів, не може оплачувати житло та комунальні послуги виходячи зі своїх потреб, не може лікуватися та відпочивати, забезпечувати оплату освіти собі та своїм дітям[15].

Для регулювання та зменшення рівня бідних в країні Уряд затвердив план заходів на 2020-2030 роки з реалізації Стратегії подолання бідності.

У документі зазначено конкретні заходи, спрямовані на покращення ефективності політики зайнятості, підвищення грошових доходів населення, мінімізацію ризиків бідності та соціального відчуження найбільш вразливих категорій населення.

У плані передбачено:

підтримка роботодавців у створенні нових робочих місць для безробітних громадян із числа недостатньо конкурентоспроможних на ринку праці;

забезпечення індивідуального супроводу окремих категорій безробітних, зокрема осіб з інвалідністю;

організація професійної перепідготовки та підвищення кваліфікації осіб віком понад 45 років;

стимулювання зацікавленості роботодавців у працевлаштуванні молоді без стажу роботи;

сприяння сторонам соціального діалогу у розробленні галузевих стандартів оплати праці;

Реалізація цих заходів дасть можливість досягнути основних цільових показників зниження рівня бідності, а також досягти європейських стандартів життя, створення умов для усунення відчуження окремих груп населення.

У вересні 2015 року на Саміті ООН було схвалено стратегію «Цілі сталого розвитку (2015—2030 роки)», у ній передбачається розв'язання проблем, подолання бідності та зменшення нерівності, підвищення рівня життя та забезпечення доступу до необхідних послуг для всіх верств населення, розвиток соціальної інфраструктури та розширення можливостей для самореалізації в безпечному середовищі. Це є першочерговими завданнями світової спільноти [16].

З метою реалізації Цілей сталого розвитку (2015—2030 роки) та пункту 391 Плану заходів з імплементації Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, протягом січня - грудня 2015 року у Мінсоцполітики проводилась робота з розробки проекту Стратегії подолання бідності за участі представників центральних органів виконавчої влади, наукових інституцій, міжнародних експертів, та сторін соціального діалогу (профспілок та роботодавців).

В рамках роботи Міжвідомчої робочої групи з розроблення проекту Стратегії подолання бідності, до якої входили представники СПО об'єднань профспілок, протягом 2015 року профспілками було надано низку пропозицій

щодо структури та наповнення розділів проекту Стратегії та заходів щодо її реалізації.

За результатами проведеної роботи Мінсоцполітики був розроблений проект Стратегії подолання бідності і у січні 2016 року надісланий на розгляд Кабінету Міністрів України. 16 березня того ж року розпорядженням Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії подолання бідності» № 161-р була ухвалена відповідна Стратегія. Її передбачено було реалізувати до 2020 року [17].

Основна ціль Стратегії подолання бідності – поступове зниження вт державі розмірів бідності, соціального відчуження та впровадження нових інструментів її попередження.

Отримання необхідного результату буде відбуватись за допомогою реалізації стратегічних напрямів щодо:

збільшення доступу до продуктивної зайнятості, допомога у зростанні доходу населення від зайнятості та виплат у системі державного соціального страхування для забезпечення умов гідної праці;

гарантування доступу суспільства до послуг соціальної галузі незалежно від місця проживання, мінімізації ризиків соціального відчуження сільського населення;

запобігання соціальному відчуженню та зменшення ризиків зубожіння найбільш вразливих категорій населення;

запобігання бідності та протидія виникненню груп хронічної бідності та соціального відчуження серед внутрішньо переміщених осіб.

Завдяки активній позиції профспілок при прийнятті зазначеного нормативно-правового акту зокрема, були враховані профспілкові пропозиції щодо:

впровадження нових принципів до створення мінімальних державних соціальних стандартів і гарантій, до прикладу, прожитковий мінімум, у відповідності до міжнародних стандартів;

удосконалення умов оплати праці працівників державної сфери;

збільшення розміру мінімальної заробітної плати внаслідок вдосконалення системи його встановлення та гарантій забезпечення з врахуванням міжнародного досвіду і положень Конвенції Міжнародної організації праці № 131 про встановлення мінімальної заробітної плати з особливим урахуванням країн, що розвиваються;

поступового зростання рівня оплати праці в сферах економіки;

розробка галузевих норм оплати праці;

підвищення дієвості політики зайнятості та мобільності робочої сили на ринку праці;

покращення ефективності та дієвості соціального діалогу між державою, профспілками та організаціями роботодавців з питань створення та втілення соціальної політики, регулювання трудових відносин;

запровадження укладення колективних договорів, покращення законодавства в умовах соціального діалогу та колективно-договірного регулювання;

забезпечення дієвого контролю за додержанням законодавства в частині укладення трудових договорів;

створення механізму введення до системи державного соціального страхування, перш за все пенсійного, зацікавлених осіб, що працюють у власних селянських господарствах;

зміни системи поділу доходів у суспільстві, за допомогою перенесення основного податкового зобов'язання з категорій населення з низьким і середнім доходом на заможні кола суспільства;

введення єдиних норм нарахування пенсій та ефективних механізмів зменшення нерівності у розмірах пенсій, призначених у різні роки;

збільшення рівня допомоги соціальними виплатами бідному населенню, надання адресної допомоги та збільшення дієвості програм соціальної підтримки;

забезпечення комплексного розв'язання проблем найбільш вразливих верств населення;

покращення системи гарантування житла найбільш нужденним категоріям населення із державного житлового фонду з дотриманням новітньої світової практики та вітчизняного досвіду, зокрема дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, та осіб з їх числа тощо [18].

Розроблення нових підходів у розв'язанні проблеми подолання бідності обумовлено загостренням соціально-економічної ситуації в країні, що супроводжується погіршенням матеріального становища значної частини населення.

Реалізація Стратегії передбачає, що рівень бідності за абсолютним критерієм для порівняння з міжнародними показниками (за методологією Світового банку) становив у 2018 році – 0,8%, у 2020 році – 0,5%, рівень бідності за відносним критерієм (60% медіанного рівня середньодушових еквівалентних доходів з використанням шкали еквівалентності Європейського Союзу: (1,0; 0,5; 0,3) у 2018 році – 6,6%, у 2020 році – 6,5%.

Фінансування реалізації Стратегії здійснюватиме в межах коштів державного та місцевих бюджетів, фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування, інших не заборонених законодавством джерел.

За інформацією Мінсоцполітики, на сьогодні триває розробка відповідних заходів з активним залученням профспілкової сторони та сторони роботодавців. Так, уряд планував скоротити рівень бідності в Україні в 2020 році до 15%, проте, внаслідок виникнення пандемії коронавірусу досягти позитивної тенденції зменшення бідності не вдалось [19].

Отже, якщо раніше переважною причиною бідності вважалася нездатність до роботи (хвороба або похилий вік), то тепер новими бідними є особи, які здатні до роботи, але не мають її тривалий час. Бідність «не обирає віку», вона охоплює як молодих, так і літніх. Порівняно з 60-ми роками серед бідних набагато менше людей похилого віку. До цієї ситуації призвів розвиток державних програм соціального страхування, зокрема пенсійного забезпечення. Водночас серед бідних опиняються сім'ї з дітьми.

Висновки до розділу 1

Отже, бідність та нерівність населення є ключовою проблемою сьогодення, яка притаманна будь-якому суспільству, в будь-якій країні. Бідність є однією з найважливіших соціально-економічних проблем сучасної України. Не дивлячись на те, що вона з'явилась не сьогодні та є не тільки наслідком криз та прорахунків у проведенні реформ, сьогодні вона перетворилась на глобальну проблему майбутнього. Тому дослідження проблем і з'ясування основних причин бідності в нашій країні набуває масштабного значення з погляду на визначення її базових причин і створення ефективної політики, спрямованої на зменшення бідного населення. Вчені продовжують досліджувати нові методи та моделі її визначення, а також регулювання рівня бідності населення та запобігання його виникненню.

Основними причинами бідності є низький рівень доходів, що є нижчим за загальноприйнятий суспільством мінімальний рівень або взагалі його відсутність, що призводить до виключення індивіда із суспільного життя.

Найсуттєвіші причини бідності:

- економічні (низький рівень доходу, високі ціни, низька купівельна спроможність);
- політичні (неефективність соціальної політики держави, недоліки у трудовому законодавстві);
- соціальні (поляризація суспільства, соціальна незахищеність, низький рівень освіти тощо).

Тому, підбиваючи підсумок, варто зазначити, що немає єдиного загального визначення та розуміння бідності і нерівності. Сутність цих понять залежить від економічного розвитку країни, адже бідне населення високорозвиненої країни буде достатньо заможною категорією людей у країнах з низьким економічним розвитком.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ БІДНОСТІ ТА НЕРІВНОСТІ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

2.1 Аналіз показників та причин бідності в Україні

За останні 5 років показник бідності в Україні значно змінювався, з позитивної тенденції до збільшення бідного населення. Починаючи з 2015 року Україна вважається відсталою країною, яка отримує гуманітарну допомогу від міжнародних організацій, що політкоректно називають нашу державу як країну що розвивається.

Бідність в Україні характеризується низкою економічних ознак. Вони проявляються через такі чинники:

- низький рівень життя населення;
- значне соціальне та технічне розшарування;
- розвиток бідності працюючого населення;
- зменшення середнього класу;
- збільшення кількості населення, що вважає себе бідним [20].

Однією з найважливіших проблем розвитку економіки країни є низький рівень життя населення. Вона пов'язана з рівнем економічного розвитку та нерівністю у доступі до матеріальних та нематеріальних благ. Подолання бідності – глобальна проблема суспільства, в якому економічна нерівність населення залежить від розподілу національного багатства між різними соціальними групами.

Населення країни є неоднорідним за потребами та можливостями їх задоволення. Наслідком цього є поглиблення диспропорцій у людському розвитку, між багатими і бідними, чоловіками і жінками, містом і селом.

Населення країни є неоднорідним за потребами та можливостями їх задоволення. Наслідком цього є поглиблення диспропорцій у людському розвитку, між багатими і бідними, чоловіками і жінками, містом і селом.

Таблиця 2.1 – Розподіл населення України на класи за рівнем середньоденного доходу за відповідними критеріями,% [21]

<i>Критерії середньодушового доходу</i>	<i>Розподіл населення України на класи за рівнем середньоденного доходу</i>		
	<i>Бідні</i>	<i>Багаті</i>	<i>Середній клас</i>
Для розвинених країн, від 10 до 100 дол. США	30,4	0	69,9
Для країн, що розвиваються, від 2 до 10 дол. США	0	69,9	30,4
За середньоденним доходом +/-25%	56,5	31,7	11,8

Не менш важливою причиною розповсюдження бідності є низька заробітна плата. Згідно з недавнім дослідженням рівня життя українців, який проводили експерти ООН, близько 80% українців живуть за межею бідності (витрачають до 5 доларів в день). Ці показники не кращі показників найбідніших країн Африки, де подібний рівень витрат людини знаходиться в межах 1-2 долара на день. В Україні мінімальна зарплата вважається найнижчою в Європі, одна з найнижчих в світі, у грудні 2015 р. вона становила – 57 євро в місяць; у грудні 2016 р. – 54,2 євро; у січні 2017 р. – 111,9 євро, у січні 2018 р. – 116,05 євро, у січні 2019 року - 150 євро, у січні 2020 року - 172,2 євро, у січні 2021 року - 180 євро [21].

Станом на січень 2021 року Євростат оприлюднив рейтинг найбільших та найменших мінімальних заробітних плат країн ЄС. Що стосується перших, то до даної категорії відносяться: Люксембург – 2202 євро, Ірландія – 1724 євро, Нідерланди – 1685 євро, Бельгія – 1626 євро, Німеччина – 1614 євро, Франція – 1555 євро. Найнижчі мінімальні зарплати прослідковуються в наступних країнах: Латвія – 500 євро, Румунія – 458 євро, Угорщина – 442 євро, Болгарія – 332 євро.

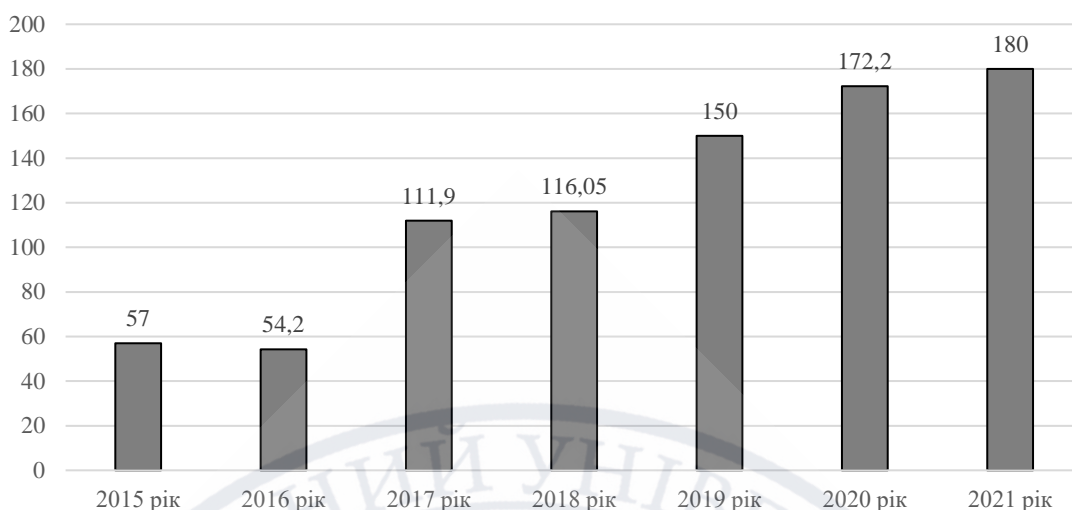

Рисунок 2.1 – Мінімальна заробітна плата в Україні, 2015-2021 рр., євро [21]

Аналізуючи дані показники, бачимо, що мінімальна заробітна плата в Україні значно менша, ніж найнижчі зарплати в Євросоюзі, а саме на 152 євро українська мінімалка менша ніж в Болгарії (рис. 2.2) [22].

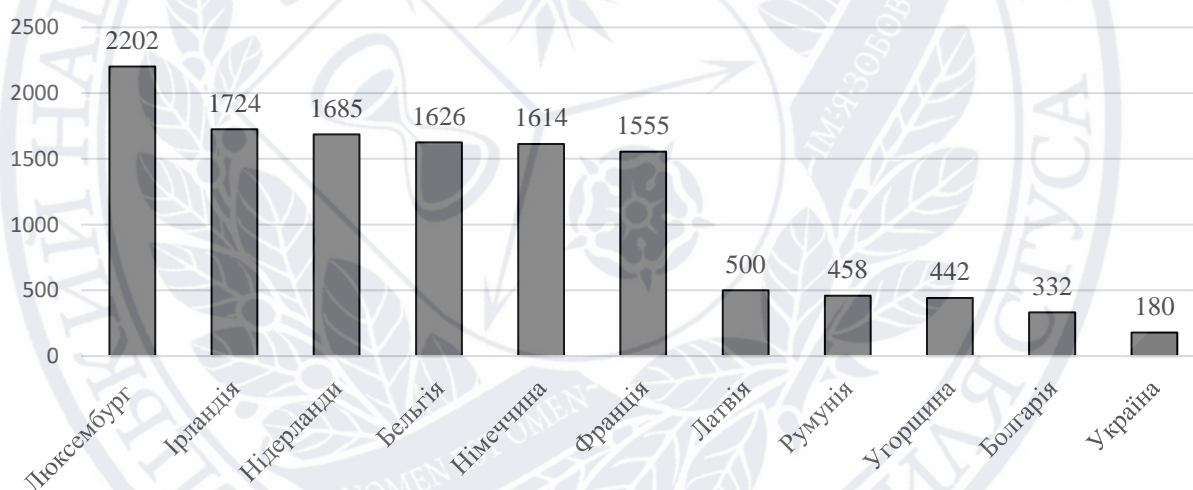

Рисунок 2.2 – Мінімальні заробітні плати в країнах ЄС, євро [22]

За даними офіційної статистики індекс інфляції споживчих цін в 2015 році склав – 143,3%, а вже у наступному році – 112,4%, що на 30,9% менше попереднього показника. Станом на 2017 рік показник сягав 113,7%, у 2018 році індекс інфляції споживчих цін зменшився на 3,9% і становив 109,8%. У 2019 році індекс становив 104,1%, а в наступному році на 0,9% збільшився до 105,0%. Позитивна тенденція спостерігається і в 2021 році, станом на вересень індекс інфляції споживчих цін становить 101,2% (див. додаток А) [22].

Також, варто звернути увагу, що станом на жовтень 2021 року інфляція становить 8,5%, що на 3,5% більше ніж у попередньому році та на 4,4% ніж у 2019 році. Бачимо, що починаючи з 2018 року спостерігається позитивна тенденція та зменшення рівня інфляції в країні. Найбільше зростання відбулося в 2014-2015 роках, даний показник становив 24,9% та 43,3% відповідно, що є безперечним антирекордом за останні 20 років. Детальніше ознайомитись можна на рисунку 2.3 [23].

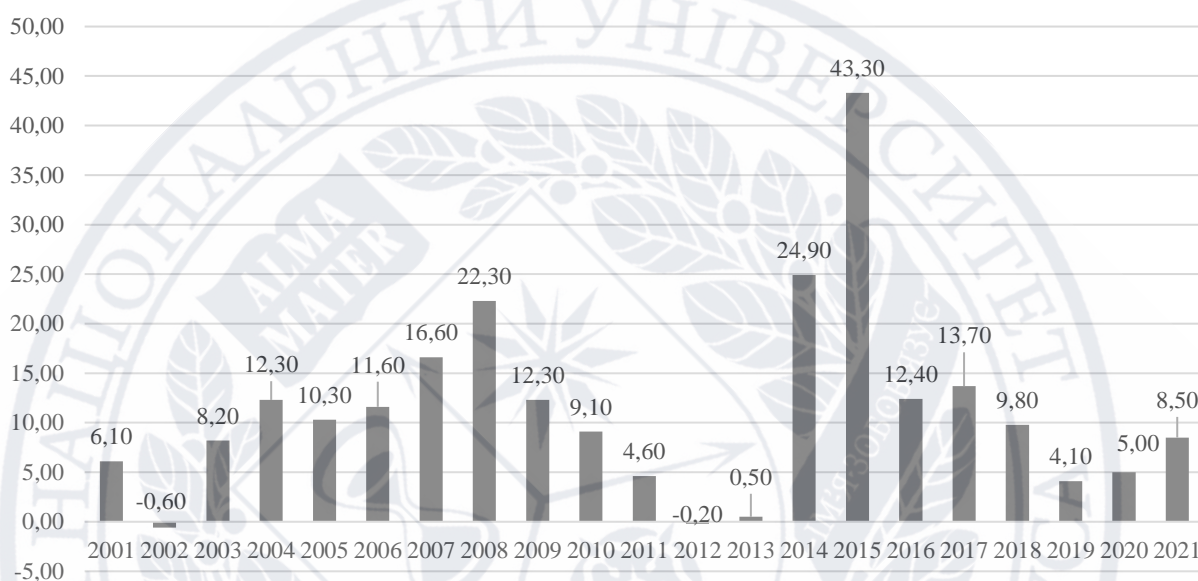

Рисунок 2.3 – Динаміка змін рівня інфляції в Україні в 2011-2021 рр., % [23]

Але не дивлячись на позитивну тенденцію, Україна є лідером серед країн ЄС за найбільшою інфляцією. Адже, станом на жовтень 2021 року рівень інфляції в країні становить 8,5%, в той час, як найвищий показник по країнам ЄС становить 8,2% – в Латвії. Наступною йде Естонія з показником 6,8%, далі Угорщина – 6,6% та Румунія – 6,5% (див. рис. 2.4) [24].

Як бачимо, лідерами за найкращими показниками рівня інфляції є: Німеччина – 4,6%, Нідерланди – 3,7%, Фінляндія – 2,8, Португалія – 1,8% та найкращий результат у Мальти – 1,4%.

Не менш важливою причиною бідності є високий рівень безробіття. Щороку кількість безробітних змінюється. Так у 2010 році безробітних було 1784,2 тис. осіб, що становило 8,8% рівня бідності, а вже наступного року цей показник знизився на 0,2%, а саме 1731,7 тис. осіб. Бачимо, що позитивна

тенденція спостерігалася в 2013 році, рівень безробіття становив 7,7%, що налічувало 1576,4 тис. осіб, але вже у 2014 році кількість безробітних значно збільшилась до 1847,1 тис. осіб, рівень безробіття становив 9,7% [25].

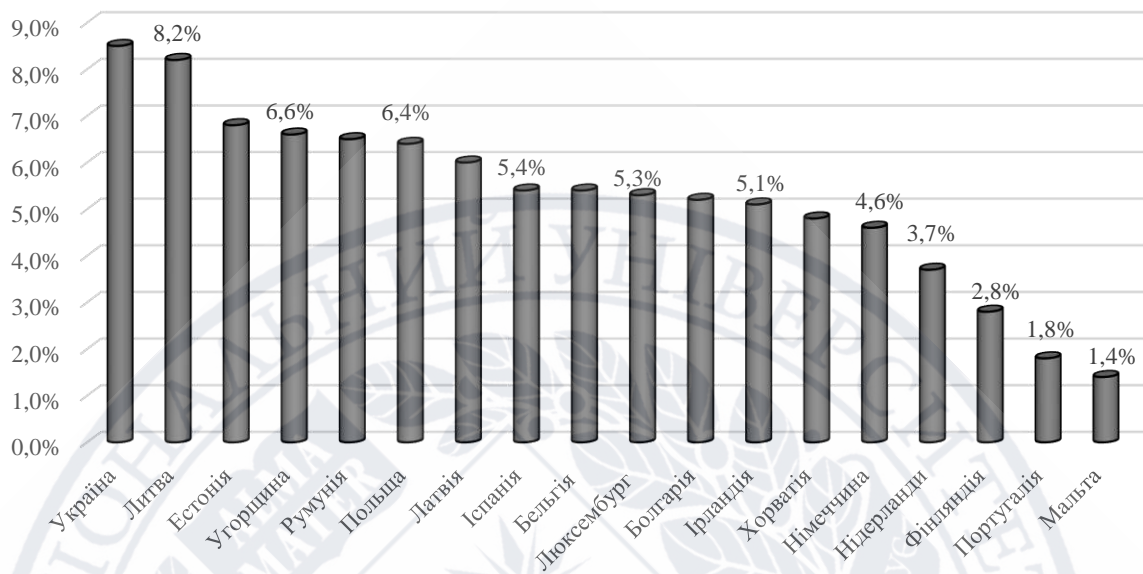

Рисунок 2.4 –Рівень інфляції в країнах ЄС станом на жовтень 2021 року, %

У 2015 році – 1 654,0 тис. осіб, з рівнем безробіття 9,5%, у 2016 році – 1 677,5 тис. осіб, а рівень безробіття становив 9,7%. На 0,2% рівень безробіття у 2017 році збільшився порівняно з попереднім роком та становив 1697,3 тис. осіб. У 2018 році – кількість безробітних сягала 1577,6 тис. осіб, а вже у наступному році на 90, 7 тис. осіб менше, а саме 1486,9 тис. осіб. У 2020 році кількість безробітних становила 1673,3 тис. осіб, з рівнем безробіття 9,9%.

Що стосується кількості зареєстрованих безробітних, то бачимо, що вона значно менша, ніж реальна кількість безробітного населення. Для порівняння можемо взяти 2020 рік, де кількість реальних безробітних у 4 рази більша, ніж зареєстрованих. Найбільшу кількість непрацевлаштованих спостерігаємо в 2013 році, а саме 487,6 тис. осіб, найнижчий показник в 2019 році – 1486,9 тис. Осіб [26].

Більше половини, а точніше 52,3% від загальної кількості безробітних, становили жінки. За даними Держслужби відомо, що в Києві, Одесі, Харкові, Львові, Сумах, Дніпрі мають вищу освіту близько 80-90% безробітних.

Таблиця 2.2 – Рівень безробіття в Україні, 2010-2020 рр. [26]

Рік	Всього населення	Е.А.Н.	Зайняті	Безробітні	Рівень безробіття	Зареєстровані безробітні
2010	45778,5	20220,7	18436,5	1784,2	8,8%	452,1
2011	45633,6	20247,9	18516,2	1731,7	8,6%	505,3
2012	45553,0	20393,5	18736,9	1656,6	8,1%	467,7
2013	45426,2	20478,2	18901,8	1576,4	7,7%	487,6
2014	42928,9	19035,2	17188,1	1847,1	9,7%	458,6
2015	42760,5	17396,0	15742,0	1654,0	9,5%	461,1
2016	42584,5	17303,6	15626,1	1677,5	9,7%	407,2
2017	42386,4	17193,2	15495,9	1697,3	9,9%	352,5
2018	42153,2	17296,2	15718,6	1577,6	9,1%	341,7
2019	41902,4	17381,8	15894,9	1486,9	8,6%	338,2
2020	41588,4	16917,8	15244,5	1673,3	9,9%	459,2

Низький рівень доходів не дозволяє українцям повноцінно харчуватися, раціон населення України є незбалансованим, що в подальшому сприяє виникненню хвороб. Здебільшого це жирно-вуглеводне харчування: споживають багато хліба, картоплі. Проте продуктів тваринного походження у раціоні обмаль – м'яса, яєць, печінки, риби. Таке харчування згубно впливає на здоров'я людей, особливо в малому віці. Варто вказати хронологію змін прожиткового мінімуму за останні 5 років [27].

На початку 2016 року вартість споживчого кошику складала 1330 грн., а вже наприкінці року – 1544 грн. У 2017 році були внесені зміни у перелік товарів, тому на кінець року його вартість становила – 1700 гривень. Вже у наступному році ця сума збільшилась на 153 гривні та становила 1853 гривні. Протягом наступного року вартість споживчого кошику зросла до 2027 гривень. У 2020 році сума збільшилась на 162 гривні та становила 2189 гривень. В 2021 році дана вартість збільшилась до 2393 гривень. Враховуючи оприлюднені дані Державної служби статистики України, родина з двох чоловік витрачає на харчування в середньому 4249 гривень щомісяця. При цьому, мінімальна заробітна плата з відрахуванням податку становить 4830 гривень, а середня номінальна зарплата в Україні, станом на 1 лютого 2021 року, складала 12 549 гривень [28].

З продуктів харчування до кошику працездатного українця входять хліб пшеничний – 51,1 кг на рік, хліб житній – 28 кг, борошно – 7,9 кг, макаронні вироби – 4 кг, понад 15 кг різних круп, картопля – 93,7 кг, капуста – 21,9 кг, помідори – 21,9 кг та інші овочі, зокрема квашені, консервовані та сезонні (понад 50 кг), фрукти – понад 60 кг, соки – 55 л, цукор – 23 кг, мед – 1,1 кг, кондитерські вироби – 6,1 кг, соняшникова олія – 5,1 л, яйця – 365 штук, молочні продукти - понад 200 кг, м'ясо та м'ясні продукти – понад 60 кг (включаючи 1,5 кг сала та стільки ж балику), риби трохи більше 20 кг, лише одна 100-грамова пачка чаю, какао – 365 г, сіль – 3,3 кг та пакунок лаврового листа. Цей перелік продуктів вказує на те, що недостатньо кількості для нормального здорового життя [29].

Як вже зазначалось вище, в нашій державі прожитковий мінімум для працездатних осіб – 2189 гривень або 78 євро, у Німеччині – 646 євро, Великій Британії – 1223 євро, Франції – 1080 євро.

За складовими нинішнього споживчого кошику видно, що населення давно знаходиться у стані прихованого голоду, його вартість у 2021 році становила 2393 грн. У ньому встановлені норми споживання товарів відповідно до прожиткового мінімуму. На жаль, спостерігаємо, що перелік товарів та їх кількість не відповідає реальному споживанню людини.

В споживчому кошику України обсяги, необхідних для життєдіяльності людини, продуктів значно менші, ніж є насправді. Ціни на товари споживання також не відповідають реальності, адже більшість населення не може дозволити деякі продукти харчування, тому може впевнено сказати, що вартість споживчого кошику значно перевищує мінімальну заробітну плату. Встановлений перелік товарів – це не більше ніж мінімальний набір продуктів для виживання, а не повноцінного життя людини, в яке входить навчання, культурний розвиток та відпочинок.

Після важкого періоду економіка України показує позитивні ознаки відновлення, проте ВВП на душу населення в Україні досі залишається дуже

низьким, становить лише 20% від середнього показника ЄС і другим найнижчим серед країн Центральної та Східної Європи. [29]

Головна проблема бідності – це низький рівень доходів. Сьогодні, налічується два варіанти ліквідації бідності. Перший – представляє собою активний метод, що являє собою збільшення доходів працюючих, другий метод – пасивний внаслідок збільшення соціальних виплат. Виходом має стати соціально орієнтована економіка як механізм переробки ресурсів у товари та послуги для громадян, яка зрештою приведе до створення свідомого власника, зможе подолати масштабну бідність та зробить нашу державу країною зі зростаючим добробутом.

Однією з основних причин бідності є малий ВВП. ВВП країни – це вартість виробленої продукції країною, але наша країна виробляє достатню кількість продукції для споживання, тому причина в іншому. Україна мало виготовляє готової продукції на експорт, а в більшості постачає сировину, яка не створює додану вартість і є надзвичайно дешевою. Товари сільського господарства також створюють низьку додану вартість, але основа багатства – висока додана вартість, яка створюється в процесі багаторазової переробки, створення складної продукції. Тому промислово розвинені країни отримують високі доходи, тоді як в Україні промислова продукція становить лише 20% українського експорту. Це пов'язано з відсутністю інвестицій та модернізації обладнання на українських підприємствах, тому що чим більше інвестицій надходить в промисловість і чим розвиненіші обладнання на заводах та підприємствах, тим більш складну продукцію вони здатні створювати [30].

Не менш важливою причиною низького рівня ВВП є непристосованість до розвитку бізнесу. За даними бізнес-рейтингу Україна неприваблива країна для ведення бізнесу, адже інвестори не бажають вкладати гроші в українські компанії. Тому, за останні 15 років не більше 15% підприємств модернізували виробництво, а більшість продовжує працювати на старому обладнанні. Проте, неможливо створювати конкурентоспроможну продукцію на застарілому обладнанні, в той час, коли увесь світ створює нові технології та

методи, які здатні економити час та обмежені ресурси, створювати коштовний продукт. Саме через застаріле обладнання медицина в Україні не відповідає європейським стандартам. Вона має великий потенціал, але через відсутність державної підтримки, наші фахівці виїждять за кордон або змінюють професію. Є багато факторів, які не дають їм бути професіоналами своєї справи в Україні. Загальний економічний стан і та ситуація, яка склалась в Україні, – не створюють передумов для розвитку, у тому числі і медицини. Українські лікарі мають великі перспективи і бажання розвиватися, проте після того, як вони завершують навчання і потрапляють до бюрократичної медицини, яка дуже погано оплачується, то втрачають бажання працювати або їдуть за кордон.

Не менш важливою причиною, яка породжує бідність є відтік кваліфікованих кадрів. Близько 80% українських студентів прагнуть працювати за кордоном – такі вражаючі дані українсько-польського соціологічного дослідження. Раніше прагнули виїхати в інші країни здебільшого науковці або малокваліфіковані робітники, проте сьогодні більшість українських гастарбайтерів – студенти, які після закінчення вишів мали би внести свої вміння в перетворення України на нову, європейську державу.

Крім значно вищої заробітної плати є інші причини виїзду молодих спеціалістів за кордон:

- можливість розвиватися як професіонал в суспільстві;
- комфортне існування, задоволення власних потреб;
- ефективна взаємодія з державою.

Тому, роботодавцям необхідно зрозуміти, що для отримання прибутку необхідно задовольняти своїх співробітників, створювати усі умови для їхнього розвитку як спеціалістів, можливість реалізації, задоволення фізичних та духовних потреб.

Україна – одна з країн з найвищим рівнем корупції у світі. В рейтингу «Індекс сприйняття корупції» Україна займає 142 місце з 175 можливих – це

надзвичайно далеко від рівня європейських країн, до яких прагне наша держава.

Корупція руйнує суспільство, робить його неієздатним, тому що більшість законів не виконуються, значна частина коштів витрачається не за призначенням. Тому, можемо спостерігати, що держава утримує не народ, а великий бізнес.

Ще однією причиною є те, що в Україні тіньовий ринок становить 50%. Багато підприємців не сплачують податки і не відчують, що вони керують чиновниками, власними податками виплачують їм заробітну плату за благоустрій та створення необхідних ефективних законів. Державу утримують бізнесмени, які плідно співпрацюють з держапаратом, створивши в країні олігархічну систему. Тому, не дивно, що населення не цікавить майбутнє держави, адже здебільшого грошей вистачає лише на їжу та мінімальні потреби, українці знають про те, як живуть в розвинених країнах лише з ЗМІ, тому що не вистачає коштів на культурний відпочинок за кордоном.

Не менш важливою причиною розвитку бідності є пасивність громадян. Адже значний відсоток населення ігнорує вибори, тому переважно голосують люди похилого віку, які чекають повернення низьких цін встановлених в СРСР, а не перспективні, освічені, енергійні люди, які зацікавлені в розвитку країни, в якій проживатимуть. До прикладу, в Бельгії за це штрафують, а після четвертого пропуску виборів позбавляють виборчих прав на 10 років. Також штрафи існують й в Італії, Німеччині, Австрії, Люксембурзі та на Кіпрі, а в Греції можуть потрапити до в'язниці.

Отже, як бачимо існує ряд причини, які збільшують кількість бідного населення, погіршуючи стан та якість життя людей, для їх вирішення необхідний ряд законів та реформ, обов'язкова соціальна та фінансова підтримка, а також порядність та чітке слідування сталим нормам та законам.

2.2 Дослідження основних проявів нерівності в Україні та їх ключових характеристик

В наш час, тлумачення нерівності знаходиться не лише в межах суто економічних показників – виділяється нерівність економічна, соціальна, політична і етнокультурна. Окремі групи населення через обмеження власних прав страждають від різноманітних форм нерівності, проте найбільш гострі прояви має їх поєднання. Нерівність за соціальним становищем, часто, на пряму взаємопов'язана з нерівністю у доступі до економічних ресурсів, кредитів тощо. Також, варто відзначити те, що не можна ігнорувати проблематику бідних верств населення, адже вони мають набагато менше шляхів впливу на політиків у питаннях захисту власних інтересів, ніж заможні громадяни, які не лише чітко відстоюють свої інтереси у виконавчій і законодавчій владі, а й зазвичай об'єднуються з нею, створюючи олігархічно-корупційні відносини і контролюють певні фінансові потоки. Щасливими вважаються країни, які підтримують рівновагу між добробутом, у загальному розумінні даного терміну, та соціальним капіталом, а саме, високим рівнем довіри до людей, наявність незначної нерівності між людьми та впевненість у діях керівництва держави.

Найбільш передбачуваним і в той час зрозумілим проявом економічної нерівності є нерівність за доходами, яка може здійснювати нерівність у доступі до необхідних соціальних благ (якісної медицини, безкоштовної якісної освіти, комфортного житла), до ресурсів (фінансових, насамперед, кредитів, земельних та ін.), до використання загальних прав людини в цілому (права на здоров'я, на життя, на безпеку). Проте, навіть сама нерівність за доходами є наслідком інших форм та проявів нерівності. Таким чином, відсутність можливостей отримати якісну освіту прирікає дітей із бідних сімей на бідкування вже у зовсім дорослому житті, тому що навіть в Україні, де переважна частина людей з вищою освітою працює не за спеціальністю або на посадах, що не вимагають високої кваліфікації.

Україна відноситься до держав зі значним об'ємом розшарування населення за доходами – за оцінками спеціалістів коефіцієнт Джині перевищує 45%, проте по країнах Єврозони він знаходиться на рівні 20–25%. Основний внесок у загальну нерівність робить малочисельна група (5–15%, за різними оцінками) людей з високими доходами, що мають принципово іншу структуру споживання та якісно інший рівень споживання. Решта населення диференційована за доходами відносно рівномірно, відбувається доволі плавний перехід з однієї дохідної групи до іншої. Така крива розподілу доходів свідчить про відсутність чітко окресленої серединної групи, чий майнові та споживчі характеристики займали б середнє положення між надспоживанням та недоспоживанням.

Таблиця 2.3 – Аналіз загальної нерівності населення країн різних типів, за заробітною платою [31]

Квантильні групи за доходами	Співвідношення середніх заробітків у групі із середніми заробітками бідніших 50% платників податків, рази				
Регіон / Країна	Скандинавія	Європа	США	Україна	
Період	1970–1980 рр.	2010 р.	2010 р.	2015 р.	2019 р.
Ступінь нерівності	слабка	помірна	сильна		
Десята децильна група (10% найбільш забезпечених), з них:	2,9	4,2	7,0	13,0	12,3
- дев'яносто перша - дев'яносто дев'ята квантильні групи	2,4	3,3	5,1	9,6	9,3
- сота квантильна група (останній 1%, найбагатші з найбільш забезпечених)	7,1	11,7	24,0	43,3	39,6

Бачимо, що Україна саме за нерівністю за доходами, стрімко переганяє країни, яким притаманна помірна або слабка нерівність, і навіть США, що визнані країною з високою нерівністю. Вкрай низькі (встановлені національними стандартами офіційної оплати праці) заробітні плати близько

половини працюючих є однією з найбільш вагомих ознак нерівності в Україні. До прикладу, у Скандинавії середня заробітна плата 50% бідніших становить 70% середньої по країні, а в Європі – 60%, у США – 50%, що стосується України, то лише 30% [32].

Одним із значних показників рівня життя населення та економічного успіху будь-якої країни вважається мінімальна різниця між найбагатшими та найбіднішими верствами населення, що вимірюється коефіцієнтом Джині, який показує ступінь диференціації доходів населення. Чим більший коефіцієнт, тим більша різниця, 1% означає, що в країні переважає рівність доходів у всіх групах населення, 100% – основний дохід в країні належить одній особі. Найнижчі показники мають такі країни як Бразилія – 51,5%, Аргентина – 42,7%, Колумбія – 53,5%, це свідчить про високу нерівність доходів населення. У країнах Європейського союзу найвищий показник спостерігається в Румунії – 35,0%, Греції – 34,5%, Італії – 32,4%, Великобританії – 31,6%, Німеччині – 30,7%, це вказує на вищу диференціацію доходів населення, ніж у Словаччині – 26,1% і Чехії – 25,1%. Найнижча нерівність доходів населення в країнах: Нідерланди – 26,2%, Фінляндія – 25,6%, Ісландія – 22,7%, Норвегія – 23,5% [33].

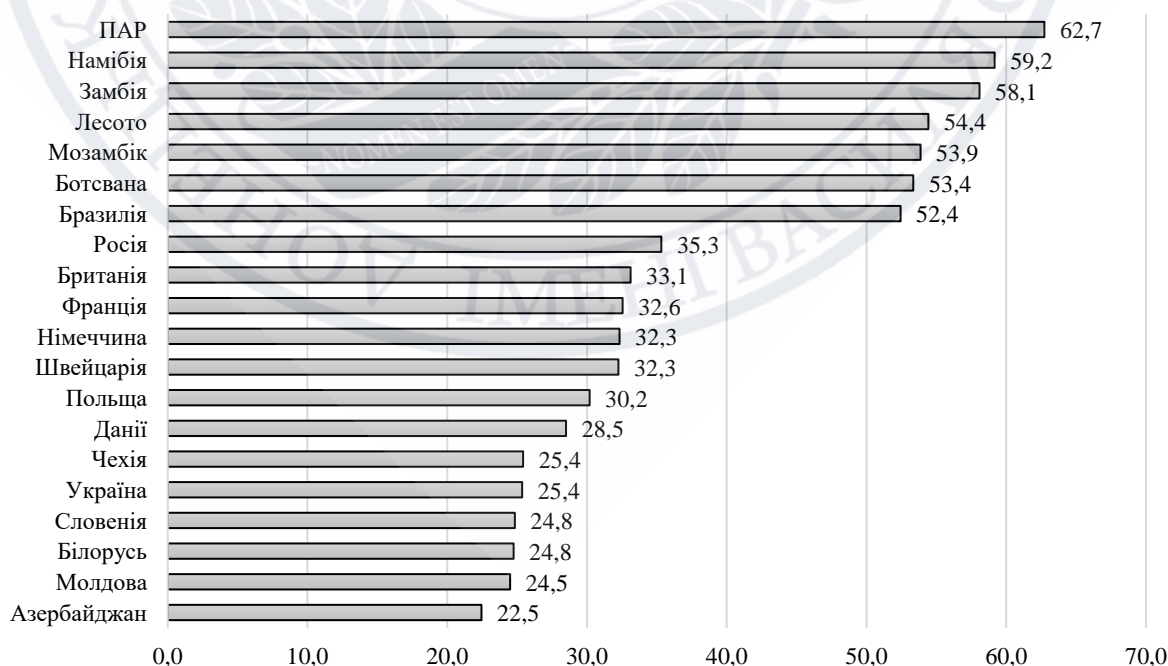

Рисунок 2.5 – Коефіцієнт Джині у різних країнах в 2020 році [33].

В цих країнах держава підтримує високий рівень соціального захисту і проводить політику вирівнювання доходів.

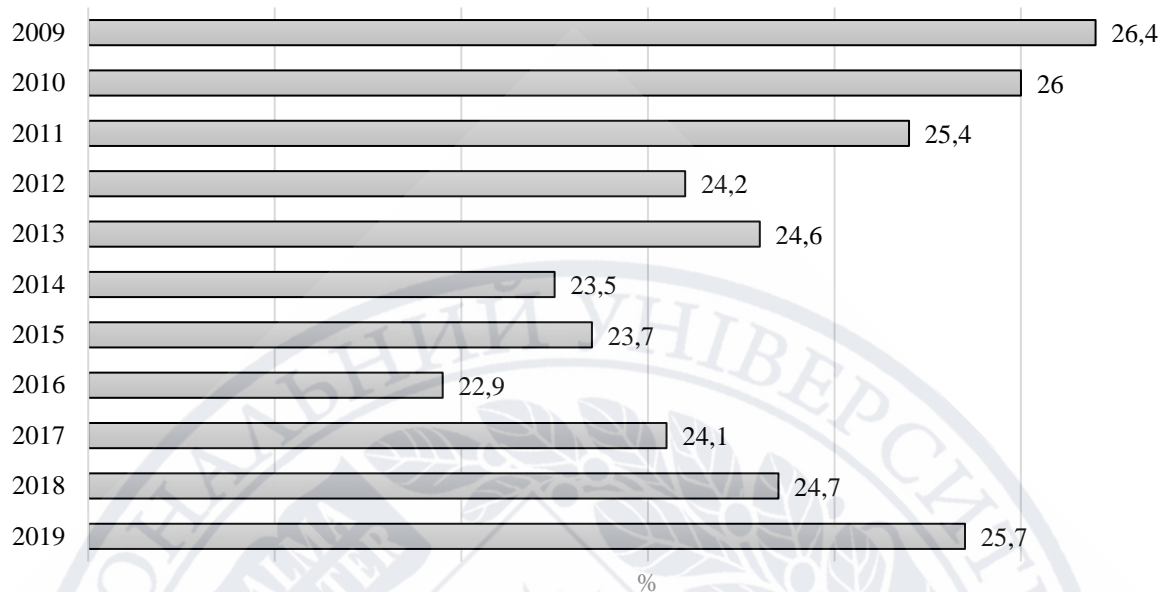

Рисунок 2.6 – Динаміка індексу Джині (за доходами) в Україні, % [34]

В Україні значення коефіцієнта Джині становить – 25,6%, порівняно з розвинутими країнами це одним із нижчих показників, який повинен вказувати на низьку диференціацію доходів населення, тобто незначну різницю між бідними та багатими (див. рисунок 2.6) [34].

Проте якісний аналіз показника вказує на те, що враховано лише доходи від легальної зайнятості, тоді як тіньовий ринок праці в Україні становить приблизно 50%, що значно змінює результати. Більша частина населення довгий час перебуває за межею бідності [35].

Доходи саме цієї категорії суспільства формують рівномірність розподілу доходів усього населення, тому можна стверджувати, що значний відсоток тіньової економіки не враховується і тому змінюється реальна картина, в цілому між заможними і бідними практично відсутній середній клас, який створює рівновагу, якщо не математично, то хоча б на рівні відчуттів.

За даними Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) кожна п'ята дитина в розвинених країнах світу живе бідно, кожна восьма дитина харчується нерегулярно. Експерти досліджували життєве становище дітей у 41 розвиненій

країні світу на предмет виконання цілей стійкого розвитку, сформульованих ООН. Це рівень бідності, нерівності, доступ до системи охорони здоров'я, освіти, безпеки тощо. На першому місці рейтингу – Норвегія, на другому – Німеччина, далі розташувалися Данія, Швеція, Фінляндія та Ісландія, США опинилися на 37-му місці. Найнижчі місця в рейтингу посіли Мексика, Румунія, Болгарія та Чилі [36].

Якщо у скандинавських країнах кожна десята дитина живе за межею бідності, то в Румунії та Ізраїлі – кожна третя. У Німеччині бідно живуть 15 відсотків дітей, у США – понад 29 відсотків. Низький рівень бідності серед дітей Скандинавії експерти частково пояснюють надійною системою соціального захисту.

За даними ЮНІСЕФ, у США та Великобританії кожна п'ята дитина харчується нерегулярно. У Мексиці та Туреччині – кожна третя. В Німеччині – лише кожна двадцята [37].

Усе це позначається передусім на тому, що бідні діти мають гірші шанси на здобуття якісної освіти. Весь їхній освітній шлях протікає значною мірою проблематичніше, ніж у дітей, чиї батьки мають стабільний дохід.

Бідне дитинство, бідне доросле життя – таке твердження не завжди правильне. Звісно й чимало батьків з низькими доходами намагаються створити можливості для своїх нащадків, наскільки це у них виходить. Але часто бідність укорінюється. Чим довше діти живуть у бідності, тим вищий ризик, що це негативно вплине на їхню долю. Нині діти з сімей, які живуть за рахунок соціальних виплат від держави, радше виняток в університетах.

Найкраще показує реальний рівень бідності у світі рейтинг бідності або страждання. Індекс страждання Bloomberg складається з 65 країн і розраховується шляхом підсумовування прогнозів рівня інфляції і безробіття в країні. Згідно з ним, Україна як і в минулому році увійшла в топ-10 найнещасніших країн. У 2017 році вона посіла п'яту сходинку, що є позитивною зміною, адже в 2016 році Україна була на третій. Згідно з рейтингом, найгірше мешканцям Венесуели. Країна третій рік поспіль очолює

список, насамперед, через внутрішні економічні і політичні проблеми. Найменш нещасними країнами світу є країни Азії: Тайланд, Сінгапур, Японія, Тайвань, Південна Корея, Гонконг. В десятці «найуспішніших» лише 4 європейських країни: Швейцарія, Ісландія, Данія та Ізраїль. У 2018 році наша країна займала 7 позицію, що показує деяке покращення показників, а вже у 2019 році 13 місце, це дає надію на позитивну тенденцію розвитку та покращення рівня життя населення та його задоволеності [38].

У 1997 році Програмою Розвитку ООН був введений індекс бідності (human poverty index), який включає дані не тільки про доходи, а й інші показники якості життя – її тривалість, освіту, ресурси та інші.

Одним з головних показників рівня життя населення є показник добробуту (рейтинг щастя). За даними ООН, у рейтингу країн за рівнем щастя 2017 року, перше місце посіла Норвегія. Попри падіння цін на нафту, від яких значною мірою залежить добробут країни, вона піднялася у рейтингу на 4 сходинки. Завдяки повільному видобутку нафти та інвестуванню прибутків від неї у майбутнє замість витрачання на нагальні потреби, Норвегія убезпечила себе від бумів та спадів, що притаманні багатьом іншим державам, які залежать від продажу своїх ресурсів. Рейтинг складається з 155 держав світу, найменш щасливими виявилися африканські країни, розташовані на південь від Сахари, а також Сирія та Ємен, що перебувають у стані війни, Україна ж посідає 132 місце. На підставі даних про безробіття та інфляцію з 65 країн Україна є третьою в рейтингу Bloomberg 2016 року «найнещасніших» економік світу. Згідно з результатами в 2017 році «індекс нещастя» України знизився, і країна займає 7 сходинку рейтингу [39].

У 2018 році наша держава зайняла 138 сходинку, даний результат вказує на те, що задоволеність життям, існуючими благами та можливостями, не задовольняє суспільство, адже щороку позиція нашої країни погіршувалась. У 2019 році Україна займала 133 місце зі 156 країн, а вже у наступному – 123 зі 153 країн. Цьогоріч, вона розмістилась між Намібією та Ліберією. Уже другий рік поспіль лідером рейтингу є Фінляндія, на другому місці за індексом щастя

– Данія, а далі – Швейцарія. Останніми в списку залишаються Зімбабве, Південний Судан та Афганістан. Якщо розглядати українських сусідів, то найкращий результат в даному рейтингу займає Словаччина – 37 позиція, Польща розташувалась на 43 місці, а Румунія на 47 місці. Також, варто зазначити, що Росія знаходиться на 73 місці, Білорусія на 75, а Молдова – 70 [40].

2.3 Оцінка впливу пандемії COVID-19 на загострення проблем бідності в Україні

Обставини 2020 року внесли власні значні корективи у значення соціально-економічного розвитку країни. Очевидно, що за даної ситуації, показники на кінець року мали негативні зміни у коефіцієнтах монетарної бідності внаслідок пандемії COVID-19 та карантинних обмежень. Проте, з часом негативні зміни можуть торкнутися інших сфер життя, насамперед тих, що безпосередньо поєднані з вираженням немонетарної бідності. Протягом трьох попередніх років наша держава показувала позитивні результати, подолання кризи, справжні шанси отримати за рівнем бідності показники 2008 року, які були до фінансової кризи.

Основним джерелом бідності у нашій країні є те, що рівень заробітної плати не відповідає реальній вартості робочої сили на ринку праці. Тобто, заробітна плата настільки мала, що люди не мають змоги задовільнити свої власні потреби. Одним з головних чинників бідності є великий рівень безробіття, що являє собою таку соціально-економічну ситуацію в суспільстві, за якої частина працездатних громадян не може знайти роботу, на яку вони заслуговують та яку вони здатні виконувати.

У розрізі соціально-демографічних груп населення, показники бідності за 2018 рік характеризуються такими даними:

рівень бідності серед працюючих: за відносним критерієм за витратами склав 19,2 % (2017 рік – 18,3 %); за абсолютним критерієм за доходами нижче

фактичного прожиткового мінімуму зменшився на 0,6 в. п. і склав 42,0 % (2017 рік – 42,6 %);

рівень бідності серед осіб пенсійного віку (непрацюючих): за відносним критерієм за витратами склав 22,6 % (2017 рік – 21,0 %); за абсолютним критерієм за доходами нижче фактичного прожиткового мінімуму знизився на 0,6 в. п. і склав 53,7% (2017 рік – 54,3 %);

рівень бідності серед дітей віком 0-17 років: за відносним критерієм за витратами склав 29,3 % (2017 рік – 29,2 %); за абсолютним критерієм за доходами нижче фактичного прожиткового мінімуму зменшився на 1,6 в. п. і склав 61,1 % (2017 рік – 62,7 %);

рівень бідності серед осіб віком 16-19 років: за відносним критерієм за витратами склав 29,5 % (2017 рік – 25,4 %); за абсолютним критерієм за доходами нижче фактичного прожиткового мінімуму склав 62,2 % (2017 рік – 56,2 %) [43].

Найбільш вразливими верствами населення до пандемії коронавірусу визначались:

- люди пенсійного віку;
- багатодітні сім'ї;
- діти, віком до 18 років;
- безробітні.

У розрізі окремих соціально-демографічних та соціально-економічних груп населення можна побачити, що найбільш вразливими групами є – старші пенсіонери (зростання рівня бідності на 19,1 в. п. по відношенню до рівня 2019 р.) та діти віком до 18 років (на 17,3 в. п.). Діти традиційно є однією з найбільш ризикових груп, і навіть наявність дитячих допомог не дуже допомагатиме в разі втрати роботи або заробітку навіть хоча б одним з батьків. В інших групах населення зростання рівня бідності очікується у розмірі 16 – 17 в. п. [3].

У 2019 році можна було спостерігати позитивні зміни розмірів абсолютної бідності. За даними статистики, у 2019 році рівень бідності за витратами нижче фактичного прожиткового мінімуму зменшився з 45,0 до

41,4%, а за доходами – з 29,3 до 24,3 %. Дана позитивна динаміка спостерігалася за умов підвищення розміру фактичного прожиткового мінімуму на 12,3%. Варто зазначити, що за останні два роки не відбувалося зростання відносної бідності, що свідчить про поширення позитивних суспільства. За відносним національним критерієм (75 % медіани сукупних витрат) відбулося ледь помітне зниження рівня бідності (з 24,7 до 24,4 %), а за відносним критерієм з використанням еквівалентної шкали ЄС (60 % медіани сукупних доходів) – навпаки, незначне, в межах похибки, зростання показника (з 10,7 % до 11,2 %). Тому, можна стверджувати, що період 2017 – 2019 років став початком виходу як з економічної, так із соціальної кризи [45].

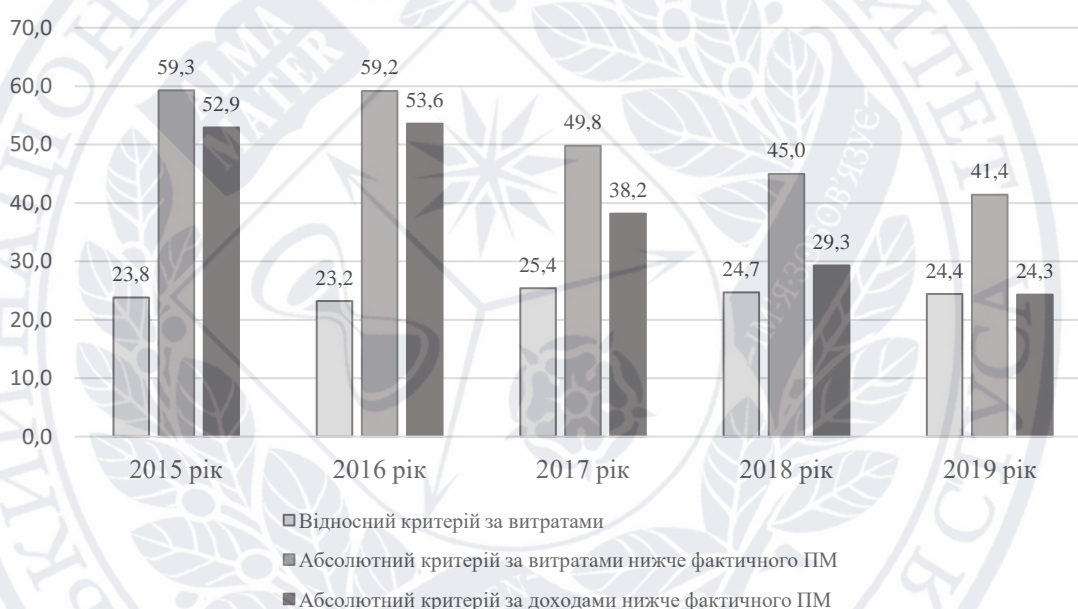

Рисунок 2.7 – Динаміка рівня бідності в Україні (2015–2019 рр.) [45]

Проте, через COVID-19 абсолютна бідність у 2020 році зросла на 5,8 процентного пункту (з 37,8% до 43,6%) порівняно з 2019 роком. Це зростання стає ще більшим, якщо порівняти новий рівень бідності (включаючи COVID-19) із значенням, яке відбулося в 2020 році (без урахування COVID-19): 16,4 процентного пункту (з 27,2% до 43,6%) [46].

Насамперед, ситуація з ковід, зокрема, посилення карантинних обмежень, негативно вплинула на матеріальний стан суспільства, збільшення кількості безробітних, зниження фінансової спроможності. Згідно зі

статистичними даними, найвищий рівень бідності спостерігався у таких областях: Дніпропетровська – 25,2%, Чернігівська – 24,1%, Кіровоградська – 23,4%, Чернівецька – 23,3%, Полтавська – 23,2%. З іншого боку, найнижчий рівень бідності характерний для таких областей, як: Хмельницька – 16,4%, Харківська – 17,6%, Сумська – 17,2%, Івано-Франківська – 18,5% та Київська – 13,8% (рис. 2.8) [48].

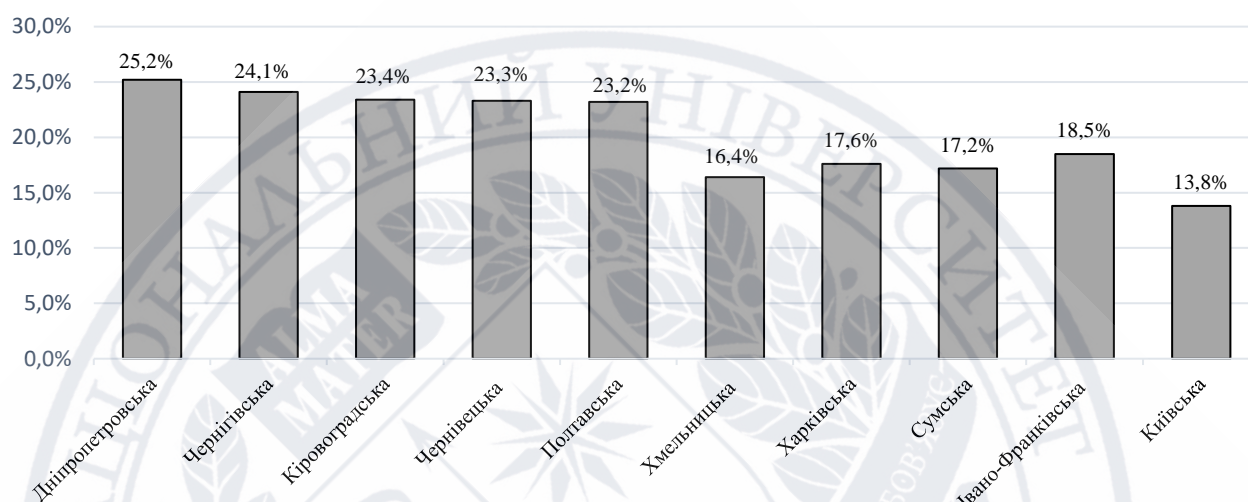

Рисунок 2.8 – Визначення рівня абсолютної бідності в Україні станом на 2020 рік [48]

Аналіз показує, що рівень бідності значно зріс внаслідок карантинних заходів щодо COVID-19, а дитяча бідність зростає ще більше. В цілому, найбільш вразливими з точки зору соціально-економічного впливу COVID-19 є сім'ї, які не можуть диверсифікувати свої доходи [48]. Нині пандемія коронавірусу загострила негативні тенденції розвитку країни та призвела до ще більшого зростання бідного населення. Внаслідок пандемії COVID-19 близько 130 мільйонів людей опинилися в ризику бідності.

Основними причинами бідності під час пандемії є:

- збільшення кількості безробітних;
- посилення карантинних обмежень;
- занепад малого бізнесу через заборони;
- масові скорочення на підприємствах;
- збільшення захворюваності населення;

посилення карантину;
збільшення смертності [49].

Внаслідок вище вказаних причин, більшість українців були змушені брати відпустки за власний кошт, звільнитись за власним бажанням, дистанційно працювати за умов неповного робочого дня, що призводило до зменшення доходів, тобто погіршення матеріального стану суспільства.

Основною ознакою бідності є те, що в нашій країні загострилась проблема бідності серед працівників. Працівники мають стабільне джерело доходу, але не можуть жити повноцінним життям. За даними Держслужби відомо, що в Києві, Одесі, Харкові, Львові, Сумах, Дніпрі мають вищу освіту близько 80-90% безробітних [50]. На початок 2019 року кількість безробітних становила 1,7 млн, зареєстрованих безробітних на кінець лютого поточного року – 383,7 тисяч осіб, з них допомогу по безробіттю отримували 82,5%. Більше половини, а точніше 52,3% від загальної кількості безробітних, становили жінки [50]. Але вже у 2020 році ці показники значно збільшились. Поточні умови пандемії підкреслюють необхідність розвитку віртуальної зайнятості та діджиталізації у всіх сферах роботи, прийняття обґрунтованих рішень для підтримки бізнесу та розширення соціальної підтримки для запобігання бідності в умовах дистанційної роботи.

Отже, на основні фактів, бачимо, що за пандемії коронавірусу, в категорію бідного населення потрапила працююча категорія населення, внаслідок тимчасової або абсолютної втрати місця роботи, втрати бізнесу, ліквідації джерел прибутку внаслідок неспроможності вести власний бізнес.

На початку запровадження карантину (березень 2020 року) 47% українців боялися серйозних наслідків епідемії, 69% сказали, що вони вже страждали від неї [51]. За місяць, за даними КМІС, відсоток людей, стурбованих економічними наслідками карантину, склав вже 54% [51].

За даними Info Sapiens, у березні 2020 року 60% респондентів сказали, що зазнали фінансових втрат, у т.ч. через: зменшення регулярного доходу (38%), повну втрату доходу (16%) та втрату роботи (14%). Лише 46%

респондентів очікують отримати повну заробітну плату в березні, тоді як майже кожен другий респондент вважає, що їм виплачуватимуть лише за відпрацьовані дні; 29% українців заявили, що бояться втратити роботу внаслідок карантину, а 34% – скорочення своїх регулярних доходів. У більшості випадків у разі втрати доходу (як серед тих, хто вже втратив, так і серед тих, хто має потенційну загрозу), населення матиме достатньо грошей на один - два місяці (34% повідомили про це) [52].

У 2018 році загальний рівень бідності в Україні складав 43,2 відсотка, а бідність дітей сягала 49,9 відсотка. У 2019 році, за даними Державної служби статистики, кожний другий українець був фінансово незахищеним. 51% – не міг собі дозволити непередбачені необхідні витрати з особистих коштів. Для порівняння: у 28 країнах Європейського Союзу (ЄС-28) цей показник дорівнював 32,5%. Крім того, кожний п'ятий українець (21,1%) не міг у повному обсязі та своєчасно оплачувати оренду, іпотеку, кредит або комунальні послуги. Для порівняння: у ЄС-28 цей показник дорівнював 8,9%.

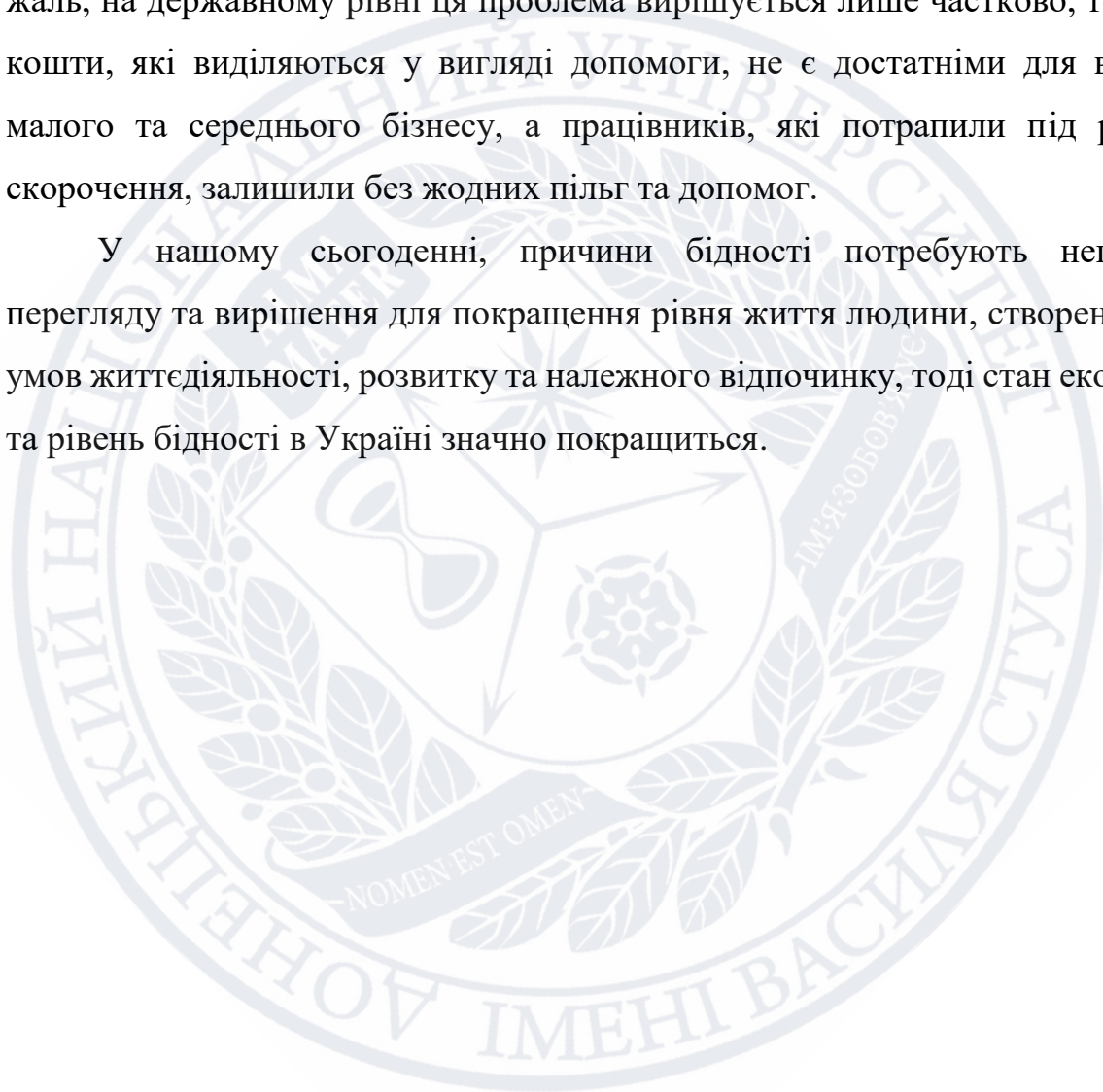
Отже, бачимо, що рівень бідності під час пандемії Covid-19 збільшився удвічі, що свідчить про погіршення реального рівня життя населення та його якості. Показники та причини бідності не змінились, їх стало лише більше, повна незадоволеність наявною ситуацією та страх втратити роботу загартував людей та змотивував на створення діджиталізованих рішень проблем, легкої та вдалої віддаленої роботи з використанням різноманітних гаджетів та комп'ютерної техніки.

Висновки до розділу 2

Отже, у сучасному світі Україна є найбіднішою країною в Європі. Подолання бідності – глобальна проблема суспільства, яка кожного року зростає та набуває масштабнішого характеру. Саме для регулювання стану економіки, визначення рівня життя та вчасного вирішення проблем у суспільстві створено безліч світових рейтингів, які відображують реальний стан економіки країни, її розвиток, соціальну та політичну стабільність.

Проаналізувавши усі дані та показники, можемо зробити висновки, що існує безліч причин виникнення бідності в Україні, які мають технологічний, політичний та соціальний характер. Проблема бідності зараз стає все більше актуальною, адже близько 80% населення України є бідним. Дану ситуацію ускладнює пандемія коронавірусу, так як, необхідні заборони, обмеження, закриття громадських закладів залишають людей без постійного заробітку. На жаль, на державному рівні ця проблема вирішується лише частково, тому що кошти, які виділяються у вигляді допомоги, не є достатніми для ведення малого та середнього бізнесу, а працівників, які потрапили під раптове скорочення, залишили без жодних пільг та допомог.

У нашому сьогоденні, причини бідності потребують негайного перегляду та вирішення для покращення рівня життя людини, створення усіх умов життєдіяльності, розвитку та належного відпочинку, тоді стан економіки та рівень бідності в Україні значно покращиться.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ПОДОЛАННЯ БІДНОСТІ В УКРАЇНІ

3.1 Світові моделі боротьби з бідністю та можливості їх впровадження в Україні

Прагнення мінімізувати поширення бідності у світі та її запобігання в майбутньому знайшло відображення у різних моделях та концепціях. У сучасності на території європейських країн діють такі моделі соціального захисту: континентальна, англосаксонська та скандинавська [53].

Континентальна модель впроваджена у таких країнах: Німеччина, Австрія, країни Бенілюкс. Для неї є характерним тісний зв'язок між рівнем соціального захисту і тривалістю професійної діяльності.

Особливості моделі:

значно сильніші позиції держави;

бюджетні відрахування на соціальні заходи приблизно дорівнюють страховим внескам працівників і роботодавців;

основні канали перерозподілу перебувають або в руках держави, або під її контролем[54].

За особливостями даної моделі країна повинна надавати перевагу структурі страхового захисту. У цьому випадку сума соціальної виплати знаходиться в пропорційній залежності від трудових доходів і розмірів відрахувань на страхові платежі. У більшості країн період виплат допомоги з безробіття підвищується для осіб старше 50 років.

Англосаксонська модель впроваджена у таких країнах: Великобританія, Ірландія. Її принципи полягають у всезагальності соціального захисту, одноманітності та уніфікації соціальних послуг. Таким чином, сутність політики полягає у зниженні ролі держави у розв'язанні соціальних проблем громадян, наданні їм якомога більшої свободи для самостійного їх розв'язання.

Скандинавська модель впроваджена у таких країнах: Швеція, Данія, Фінляндія. Її принципи полягають у наступному:

всі громадяни мають рівноправне соціальне забезпечення, що фінансується за рахунок податків;

соціальний захист розуміється як законне право;

винятками є: страхування з безробіття, що виділяється із системи державного соціального захисту і зосереджена на принципі добровільності та забезпечує широке охоплення ризиків і життєвих ситуацій, що потребують відповідної підтримки. Дана модель соціальної політики вважається найбільш соціалізованою, оскільки найбільшою мірою працює на задоволення потреб суспільства. В Швеції, Норвегії, Фінляндії та інших північноєвропейських країнах соціальна політика виступає основна мета економічного розвитку держави.

Її характерними ознаками є:

високий рівень ВВП, який розподіляється через бюджет;

значні фінансові ресурси акумульовані «в руках» держави;

перевага ідей рівності, справедливості;

жорстка державна політика доходів;

соціальний захист населення за рахунок державних фінансових ресурсів.

У світі у кожній державі є прийняті особливі підходи до подолання бідності. До прикладу, у США вважають, що бідність – це особистий вибір людини. Саме тому, державна допомога не повинна забезпечувати нужденним занадто комфортне існування – всі рівноправні та отримують соціальну допомогу в однаковому обсязі, але такою допомогою наділені всі, хто її потребують, а це понад 15% населення країни.

У південно європейських країнах люди не розраховують на державну допомогу, а чекають її від родичів та близького оточення, тому будь-які допомоги з державної казни доволі незначні.

Раєм для бідного населення вважається скандинавська модель. За її принципами усім гарантовано високий рівень соціального захисту, не дивлячись на стаж роботи та сплату соціальних внесків.

Спроби протистояти бідності супроводжують людство з самого початку розвитку історії. Ще в давні часи, а саме, в III тисячолітті до нашої ери існували закони, що забороняли заможним пригнічувати бідних і зобов'язували надавати допомогу соціально незахищеним верствам суспільства – самотужки себе забезпечити через стан здоров'я [54].

Проте, сьогодні, існують держави, в яких досить важко стати дійсно бідним. До прикладу, соціальні стандарти у Бельгії доволі високі, у порівнянні з іншими державами в Європі. Не дивлячись на те, що бельгійці входять до групи лідерів найзаможніших у світі, теж мають проблему соціальної нерівності. Біженці з таких країн як Марокко та Туреччина – вважаються найбіднішими. Тому, суспільство регулярно слідкує, аби соціальні пільги та виплати не зменшувались. Наприкінці минулого року, після проголошення урядом про заплановані скорочення соціальних виплат, відбулися чотири масові страйки в багатьох регіонах країни [55].

Головним завданням в подоланні бідності вважають розвиток освіти, не лише корінне населення, але й люди, які переїхали на постійне місце проживання, мають можливість проходити курси перепідготовки, вивчати мови, а найголовніше можуть отримати роботу завдяки соціальним службам, або ж за допомогою агентства «Інтер», яке допомагає з тимчасовим підробітком. Зазвичай, це робота не по спеціальності, але вона добре оплачується.

У Німеччині уряд забезпечує певним прожитковим мінімумом у вигляді соціальної допомоги, у кожному випадку він прораховується індивідуально, його вартість в середньому 700 євро. Це відноситься до всіх, хто на постійній основі, а найголовніше – легально проживає у Німеччині. Але, соціальна допомога призначається у ситуаціях, де людина дійсно зробила все, що від неї

залежить, аби утримувати себе, проте з певних причин це не вдалось. Деякі люди, взявши кредит втратили абсолютно все – роботу, житло, здоров'я, тоді вони можуть оголосити себе банкрутами, і таким чином отримувати соціальну допомогу, аби хоча б мати змогу оплачувати мінімальне житло і фізичні потреби, але натомість змушені працювати, якщо дозволяє стан здоров'я, і розраховуватися за борги. Через сім років усі борги їм можуть списати. Після цього людина починає жити вже для себе.

Після численних економічних реформ та урядових соціальних програм із зменшення чисельності бідних, більше половини населення Індії, близько 700 млн осіб, страждають від бідності, а кожна третя дитина голодує. В даній державі кожна людина, зарплатня якої більше 14 доларів США в селі, і 17 доларів США в місті, бідною вже не вважається. Проте, за загальноприйнятими критеріями ООН вона не лише бідна, а знаходиться у крайній бідності. Офіційним нужденним від держави надається допомога, у вигляді субсидованих продуктів і палива. Одна з наймасштабніших програм була запроваджена влітку 2013 року, коли в наслідок підвищення цін на продукти харчування сотні мільйонів людей перетнули межу бідності. Уряд планував забезпечити кожному можливість купити 5 кг крупи на місяць за субсидованими цінами, наприклад, кілограм рису коштував 3 рупії замість 40. На цю програму було виділено 24 млрд доларів США з бюджету Індії. Проте, індійські економісти зазначили, що повноцінно проконтролювати використання цих коштів майже неможливо. Тому, у 2016 році місцева влада запровадила нові концепції в боротьбі з бідністю, вони полягають у прямій грошовій допомозі нужденним [56].

В Іспанії соціальний захист не так розвинений, як, до прикладу, у Німеччині – адже тут традиційно розраховують на допомогу близьких, а не держави. Хоча існують соціальні допомоги по безробіттю, тимчасовій непрацездатності, вагітності, догляду за дитиною та інші. Наприклад, ті, хто довго не працюють отримують більше 400 євро, мають право на щомісячне повернення частини коштів, витрачених на оренду житла, на користування

знижками на проїзд у транспорті і купівлю товарів в певних магазинах, можуть безкоштовно навчатися новим спеціальностям. Існують варіанти заохочення працевлаштуватися «хронічно безробітних»: якщо роботодавець взяв на роботу того, хто не працював більше двох років, то отримує премію від держави, а для того, щоб заохотити здачу житла бідним, його власник звільняється від сплати податку. Також працюють різні програми благодійності, так до прикладу, у період різдвяних свят в супермаркетах було безліч оголошень про збір продуктів для малозабезпечених.

В Південній Кореї теж стрімко розвивається проблема бідності, адже бідними вважаються люди, які заробляють менше 10 млн вон у рік, на сьогодні це – 9200 доларів США. У 2014-му близько 15% південнокорейців отримували менше 10 млн вон у рік. При цьому близько половини людей похилого віку отримували менше цієї позначки, тому, що пенсійна програма з'явилася тільки в 1988 році, і для того, щоб стати її частиною, потрібно витратити чимало часу і зібрати багато документів. Пенсію отримує лише третина людей пенсійного віку, а розмір її дуже малий. Традиційно пенсія становить 200 тисяч вон. Літнім людям залишається тільки сподіватися на підтримку дітей, компаній, в яких вони працювали, або на приватні пенсійні фонди [57].

На сьогодні, Латвія – одна з найбідніших країн Європейського Союзу, адже середня заробітна плата становить близько 500 євро, а в інших країнах ЄС навіть соціальні допомоги більше [57].

За даними латвійського міністерства добробуту, офіційно зареєстровано в країні 64 760 осіб незаможних, це становить близько 3% населення. В якості допомоги їм було виплачено 3,457 млн євро – по 53 євро на людину. Максимальна допомога, на яку може розраховувати працездатний житель Риги – 60 євро, пенсіонер – до 130 євро. Втім, багато залежить від місцевої влади [57].

Проте, одна справа, коли людина з Індії або Центральної Африки вважає себе бідною, і зовсім інше, коли так вважає житель Німеччини або ж Бельгії. Тому потрібно зауважити, що бідність буває різною.

Існує так звана концепція абсолютної бідності, яка пов'язана з поняттям межі бідності. Якщо рівень доходу (або споживання) людини виявився нижче зазначеного, то вона вважається бідною [57].

Міжнародна межа бідності – це рівень доходу в 2 долари на день, існує й інший рубіж – 1 долар на день – це міжнародний рівень бідності. Розміри абсолютної бідності в світі вражають: на економічному форумі в Астані повідомлялося, що майже 1,5 мільярда людей витрачають лише долар в день, а майже 2500 млн людей – менше 2 доларів на день [58].

Боротьба в рамках концепції абсолютної бідності – прагнення дати якомога більшій кількості людей можливість елементарно вижити і забезпечити на самому мінімальному рівні базові потреби.

Інший поширений підхід у світі – концепція відносної бідності. Нею, переважно, керуються багато країн Європи. Наприклад, за методикою Організації з економічного співробітництва і розвитку до бідних відносять людей, доходи яких нижче 60% від медіанного доходу суспільства. Він вираховується за складними формулами і являє собою певну суму, при якій половина населення країни має більше, а інша половина – менше неї. Це означає, що одна частина німців отримує менше, а інша – більше цієї суми.

Тому, в багатьох країнах в число бідних потраплятимуть люди з достатнім рівнем життя. В деяких державах боротьба з бідністю спрямована на згладжування майнової нерівності громадян, а не на пошуки способу нормального задоволення потреб. Проте, є люди, які свідомо обирають бідний спосіб життя. До прикладу, у Німеччині безхатченки свідомо обирають життя на вулиці. Їм подобається цей шлях, позбавлений всякого тягара відповідальності. Та й звичайна бідність часто теж усвідомлена: людина, наприклад, працює чотири дні на тиждень хоч і не відноситься до заможних, вона відмовляє собі в чомусь, але прагне працювати менше.

Такі ж добровільні безпритульні є й в інших країнах: у частини іспанців – це стиль життя. Їм подобається розважатися, подорожувати, тому працювати не хочуть. У схожих випадках відносна бідність породжується багатством

економіки. І звісно ж, що чим більший обсяг соціальної допомоги в багатому суспільстві, то у більшій кількості людей може виникнути спокуса стати «бідним» [58].

Отже, проаналізувавши рівень бідності в країнах світу та заходи, які впроваджуються задля її подолання, бачимо, що вони є недосконалими та потребують покращення. Проте, деякі соціальні допомоги було б корисно впровадити й в Україні. До прикладу, соціальна політика Німеччини надає своїм жителям, які прагнуть до забезпеченого життя та дійсно шукають роботу, соціальну допомогу, щоб оплатити мінімальне житло і прожиток, але вони повинні працювати, якщо дозволяє здоров'я, і виплачувати борги. Через сім років усі борги їм можуть списати. Після цього людина зможе жити вже для себе. Це є справжнім стимулом працювати аби мати відповідний рівень життя. Не менш ефективною для українців може стати бельгійська стратегія, її основним завданням в боротьбі з бідністю вважають розвиток освіти, не тільки місцеві, але й іммігранти, які приїхали сюди жити, можуть проходити курси перепідготовки, вивчати мови, а найголовніше можуть знайти собі роботу за допомогою соціальних служб, або ж агентства «Інтер», яке допомагає з тимчасовим підробітком. Як правило, це некваліфікована робота, але вона добре оплачується, тому її застосування в Україні буде хорошим стимулом навчитись чомусь новому та знайти кращу роботу для студентів або людей, які не мають постійної роботи.

Запровадження індійської моделі соціальної допомоги, може стати справжнім порятунком від крайньої бідності офіційних нужденних, адже від держави їм надається допомога у вигляді субсидованих продуктів і палива. Таким чином, в Індії уряд забезпечує кожному можливість купити 5 кг крупи на місяць за субсидованими цінами, наприклад, кілограм рису коштував 3 рупії замість 40. Тому, ця модель подолання бідності може бути ефективною в Україні.

Дієвою моделлю подолання бідності також може стати скандинавська модель, яку вважають раєм для бідняків. За її принципами усім гарантовано високий рівень соціального захисту, не дивлячись на стаж роботи та сплату соціальних внесків, проте вона потребує значних витрат, що не є доречним для нашої держави. Тому, для її реалізації потрібно відредагувати деякі пункти, відповідно до особливостей економічного та соціального розвитку України.

3.2 Економіко-математичне моделювання впливу соціально-економічних факторів на бідність в Україні

У наш час, в Україні низька ефективність економічного реформування призвела до поширення бідності, поглиблення кризи зайнятості, звуження відтворення людського потенціалу, погіршення стану здоров'я і якості життя населення, що загрожує розвитку людського, трудового й інтелектуального потенціалів громадян України. У нашій країні з переважно однорідним складом суспільства за короткий термін виникло вузьке коло заможних і дуже заможних людей паралельно з глибокою бідністю громадян. Пануюча система соціального захисту, а саме, соціальна допомога і соціальні компенсації не рятують малозабезпечені групи населення від бідності. Державна політика подолання бідності за допомогою механічного регулювання доходів соціально вразливих груп населення не має системного підходу і дає тільки короточасний ефект, який в результаті дає великі соціальні видатки з державного бюджету, проте не зменшує масштабів бідності та її проблематику. Саме тому, в Україні є необхідним реалізація даної системи соціального захисту суспільства, вона спроможна реагувати на соціально-економічні ризики та допомагає у зменшенні бідного населення в усіх групах суспільства. Для визначення подальших кроків, задля вдосконалення державної політики, необхідно використати метод математичного моделювання та прогнозування. Для вибору показників, я керувалась другим розділом магістерської, а саме показниками та причинами бідності в Україні.

Одним з основних показників, що впливають на бідність є доходи населення, тому, варто дослідити фактори, що впливають на їхню зміну, а також тенденцію збільшення або зменшення доходів. Задля дослідження цієї проблеми, я обрала наступні показники:

Таблиця 3.1 – Обрані показники для дослідження

Y	Доходи населення, тис. грн.
X1	Економічно активне населення, тис осіб
X2	Диференціація життєвого рівня населення, %
X3	Мінімальна заробітна плата, грн.

Доходи населення є однією з основних причин збільшення кількості бідного населення, адже мінімальна зарплатня є найменшою у Європі, а прожитковий мінімум та споживчий кошик не відповідають реальним потребам людей, вимірюється у тисячах гривень.

Економічно активне населення вказує на кількість зайнятих та безробітних, що в цілому зображує кількість людей, які зможуть виготовляти ВВП для нашої країни та сплачувати податки у державний бюджет, вимірюється у тисячах осіб.

Диференціація життєвого рівня населення вказує на скільки значна відмінність між заможними та бідними у розподілі благ, відмінність у сферах виробництва, розподілу та споживання, вимірюється у відсотках.

Мінімальна заробітна плата є важливою складовою задоволеністю своїх фізіологічних потреб та кордоном бідності, вимірюється у гривнях.

Перевіримо наявність мультиколінеарності між факторами за допомогою побудови кореляційної матриці.

	Y1	X1	X2	X3
Y1	1			
X1	-0,8807	1		
X2	-0,74065	0,576008	1	
X3	0,973702	-0,84322	-0,6456	1

Рисунок 3.1 – Кореляційна матриця взаємодії показників моделі

Бачимо, що усі показники нормально корелюють одне з одним, тому вони підходять для проведення подальшого аналізу.

За допомогою регресії визначили, що за критерієм Фішера модель є значимою, адже $F_{\text{роз}} \text{ менше } F_{\text{табл.}}$ ($9,87\text{E-}14 < 0,05$).

Вывод итогов								
Дисперсионная статистика								
Множественный R	0,989754							
R-квадрат	0,979612							
Нормированный R-квадрат	0,97579							
Стандартная ошибка	149634,6							
Наблюдения	20							
Дисперсионный анализ								
	df	SS	MS	F	Значимость F			
Регрессия	3	1,72E+13	5,74E+12	256,2619516	9,87E-14			
Остаток	16	3,58E+11	2,24E+10					
Итого	19	1,76E+13						
	Коэффициент	Стандартная ошибка	t-статистика	P-Значение	Верхние 95%	Нижние 95%	Верхние 95%	Нижние 95%
У-пересечение	2744948	759847,1	3,612501	0,002336682	1134144,186	4355752	1134144	4355752
X1	-94,268	33,65776	-2,80078	0,012820726	-165,6192277	-22,9167	-165,619	-22,9167
X2	-5810,14	1496,782	-3,88175	0,001323692	-8983,174398	-2637,1	-8983,17	-2637,1
X3	560,7849	57,19951	9,804016	3,61519E-08	439,5273571	682,0425	439,5274	682,0425

Рисунок 3.2 – Звіт функції «Регресія» економіко-математичної моделі

Отже, на рисунку 3.2, бачимо, що усі показники (X_1 , X_2 , X_3) відповідають необхідним умовам, а саме, всі параметри значимі, тому що їх Р-значення $< 0,05$:

$$X_1 = 0,01; \quad X_2 = 0,001; \quad X_3 = 3,61519\text{E-}08$$

З отриманого звіту випишемо рівняння регресії:

$$\hat{y} = 2744948 - 94,268x_1 - 5810,14x_2 + 560,7849x_3; (R^2 = 0,979; R_n^2 = 0,975).$$

Отже, можна зробити наступні висновки:

при збільшенні (X_1) кількості економічно-активного населення на 1000 осіб, то дохід зменшиться в середньому на 94,268 тис. грн;

при збільшенні (X_2) диференціації життєвого рівня населення на 1 відсоток, дохід зменшиться в середньому на 5810,14 тис. грн;

при збільшенні (X_3) мінімальної заробітної плати на 1 тис. од., дохід збільшиться в середньому на 560,7849 тис. грн.

Для того щоб зробити кінцевий висновок про можливість використання моделі в економічному аналізі необхідно перевірити виконання умов Гауса-

Маркова (наявність мультиколінеарності між факторами-аргументами, гетероскедастичності і автокореляції залишків).

Далі визначимо відносну помилку апроксимації:

ВЫВОД ОСТАТКА				
Наблюдение	Предсказанное Y1	Остатки	Y	Ai
1	187124,25	8832,75	275446	0,03
2	232789,97	5265,03	285446	0,02
3	289692,70	10873,30	300566	0,04
4	371290,02	-48736,02	322554	0,15
5	405476,86	-49020,86	356456	0,14
6	504814,10	-12343,10	381404	0,03
7	599737,84	-12767,84	472061	0,03
8	827166,54	-20386,54	623289	0,03
9	933356,59	-87715,59	845641	0,10
10	1061906,97	-16761,97	894286	0,02
11	1102471,28	-12960,28	1101175	0,01
12	1121810,40	14494,60	1266753	0,01
13	1217003,63	24086,37	1457864	0,02
14	1271089,54	27764,46	1548733	0,02
15	1476873,56	39894,44	1516768	0,03
16	1760528,18	11487,82	1772016	0,01
17	1921724,45	12960,55	2051331	0,01
18	2827311,05	-17522,05	2652082	0,01
19	3135238,90	113498,10	3248730	0,03
20	3373924,17	-125192,17	3248730	0,04
			A=	3,83%

Рисунок 3.3 – Звіт «Вивід залишку» функції «Регресія» і розрахунок середньої відносної помилки апроксимації моделі

Відносна помилка апроксимації для трьохфакторної моделі становить 3,83%, а так як це значення $<7\%$, то якість моделі хороша. По значенню коефіцієнта детермінації $R^2 = 0,979$, робимо висновки, що отримане рівняння регресії пояснює коливання Y на 97,9%, інші 2,1% приходяться на фактори, що не враховані в моделі. Відповідно, побудовану модель можна використовувати для подальшого економічного аналізу.

Подальші розрахунки будемо виконувати в програмі gretl. Імпортуємо дані в програму.

gretl: модель 2				
Файл Правка Тесты Сохранить Графики Анализ LaTeX				
Модель 2: МНК, использованы наблюдения 2000-2019 (T = 20)				
Зависимая переменная: Y1				
	Коэффициент	Ст. ошибка	t-статистика	P-значение
const	2,74495e+06	759847	3,613	0,0023 ***
X1	-94,2680	33,6578	-2,801	0,0128 **
X2	-5810,14	1496,78	-3,882	0,0013 ***
X3	560,785	57,1995	9,804	3,62e-08 ***
Среднее зав. перемен	1231067	Ст. откл. зав. перемен	961680,5	
Сумма кв. остатков	3,58e+11	Ст. ошибка модели	149634,6	
R-квадрат	0,979612	Испр. R-квадрат	0,975790	
F(3, 16)	256,2620	P-значение (F)	9,87e-14	
Лог. правдоподобие	-264,4664	Крит. Акаике	536,9327	
Крит. Шварца	540,9157	Крит. Хеннана-Куинна	537,7102	
Параметр rho	0,424831	Стат. Дарбина-Вотсона	1,121986	

Рисунок 3.4 – Модель МНК в програмі GRETL

Побудована модель регресії показує коефіцієнт детермінації $R^2=0,979$ та рівняння регресії, яке дорівнює раніше визначеному в програмі Ексель.

P-значення. Якщо коефіцієнт значущий для рівня значимості 1%, то це позначається трьома зірочками ***, для 5% - двома зірочками **, для 10% - однією зірочкою*. Таким чином, всі коефіцієнти, крім X_1 , є значимими.

Перевірка статистичної значущості рівняння регресії в цілому за допомогою F-статистики: F розрахункове становить 256,26. Табличне значення $F=9,87e-14$. Отже, розрахункове значення F-критерію більше табличного, тому коефіцієнт детермінації і регресія в цілому значимі на рівні 0,05.

Далі будуюмо графіки залишків.

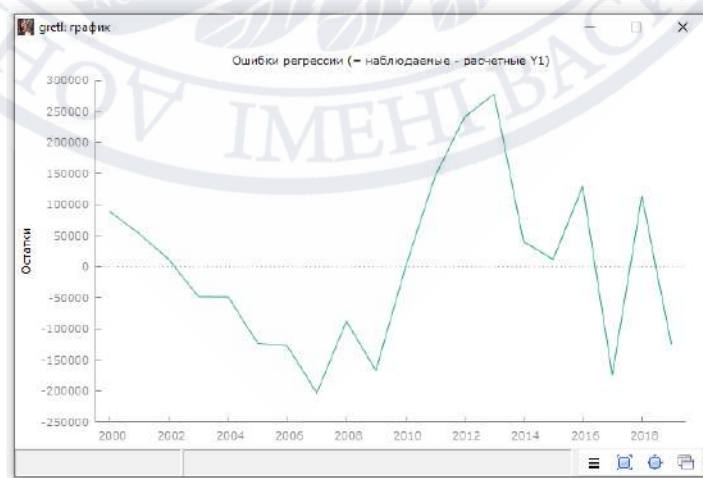

Рисунок 3.5 – Графік залишків в залежності від часу

Побудуємо діаграми розсіювання X_1 - Y , X_2 - Y і X_3 - Y , звернувшись до функції View \ Multiple Graphs \ X-Y scatters у вікні виберемо значення відповідних змінних кнопками Choose і Add і натиснемо кнопку ОК. Отримані графіки показані на рисунку 3.6.

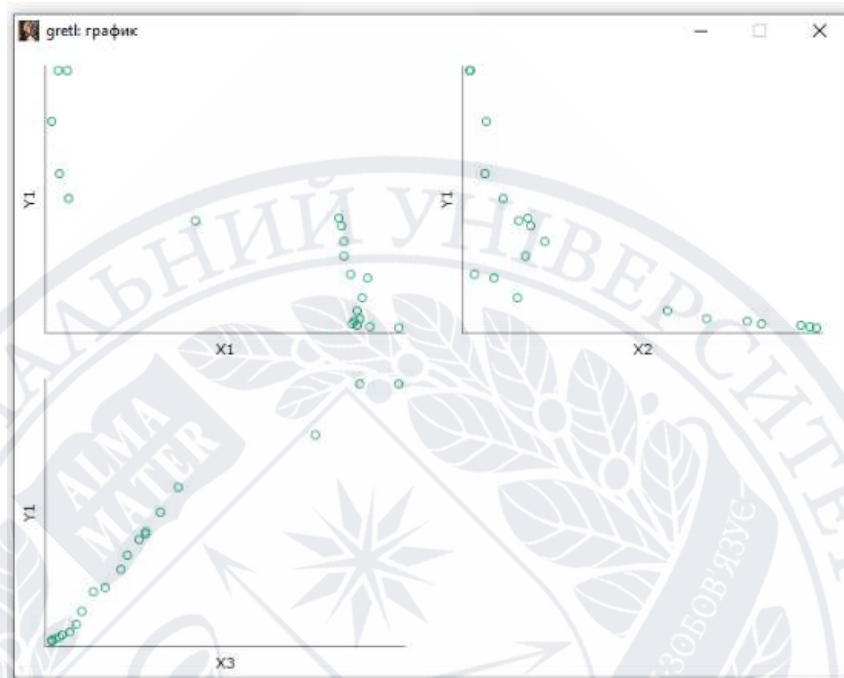

Рисунок 3.6 – Діаграми розсіювання Y - X_1 , Y - X_2 і Y - X_3

Зробимо перевірку на нормальний розподіл залишків. Які детально наведено на рисунку 3.7. Та підкреслює нормалізований характер розподілу показників

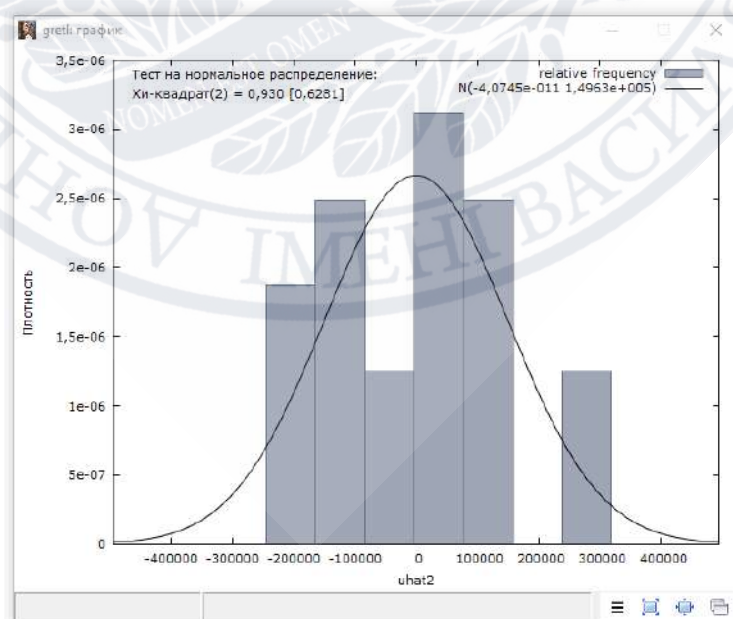

Рисунок 3.8 – Тест на нормальний розподіл

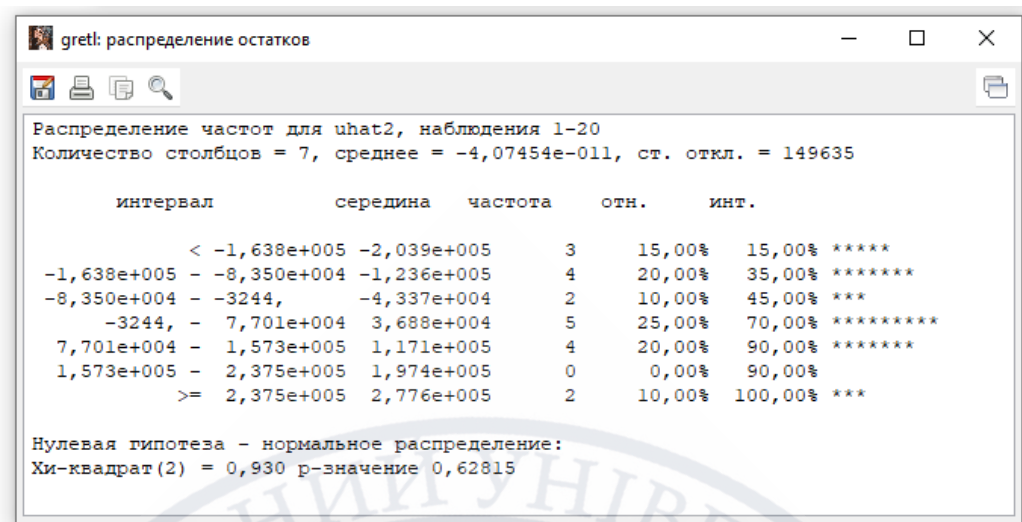

Рисунок 3.8 – Розподіл частот економіко-математичної моделі

Хи-квадрат розрахунковий = 0,930, р-значення = 0,62815. Хи-квадрат табличний = 9,5. Тоді, якщо р-значення $0,84295 > 0,05$, а Хи-квадрат розрахунковий менший, ніж табличний, тобто визнається нормальний розподіл залишків.

Виконаємо перевірку на гетероскедастичність за тестом Вайта. Результати якого наведено на рисунку 3.9

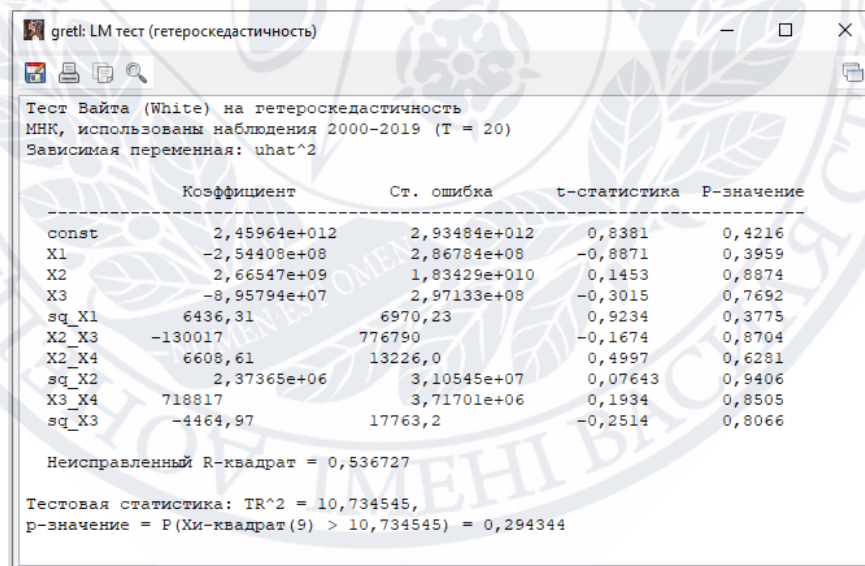
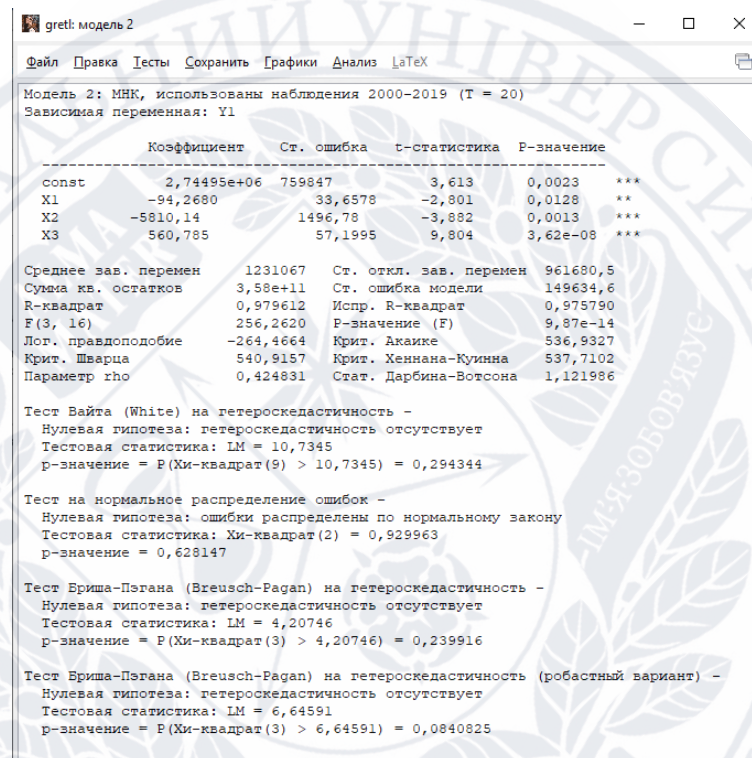

Рисунок 3.9 – Тест Уайта на гетероскедастичність залишків

Отже за результатом тесту Хи квадрат розрахунковий 10,7, р-значення 0,628. Так як Хи-квадрат табличний = 9, р-значення $0,294 > 0,05$, а Хи-квадрат розрахунковий менший табличного, можемо стверджувати про відсутність гетероскедастичності.

Перевірку можна виконати у вікні поточної моделі (рис. 3.5), для чого в меню слід вибрати Tests \heteroskedasticity. Вікно результатів можна побачити на рисунку 11. Р-значення = 0,294344 більше рівня значущості 0,01 свідчить про те, що нульову гіпотезу слід прийняти і умова гомоскедастичності залишків виконується.

Також проведемо перевірку використовуючи тест Бриша-Пегана (Breusch-Pagan) та робастний варіант Коенкера (Koenker).

	Коэффициент	Ст. ошибка	t-статистика	P-значение
const	2,74495e+06	759847	3,613	0,0023 ***
X1	-94,2680	33,6578	-2,801	0,0128 **
X2	-5810,14	1496,78	-3,882	0,0013 ***
X3	560,785	57,1995	9,804	3,62e-08 ***

Среднее зав. перемен	1231067	Ст. откл. зав. перемен	961680,5
Сумма кв. остатков	3,58e+11	Ст. ошибка модели	149634,6
R-квадрат	0,979612	Испр. R-квадрат	0,975790
F(3, 16)	256,2620	P-значение (F)	9,87e-14
Лог. правдоподобие	-264,4664	Крит. Акаике	536,9327
Крит. Шварца	540,9157	Крит. Хеннана-Куинна	537,7102
Параметр rho	0,424831	Стат. Дарбина-Вотсона	1,121986

Тест Вайта (White) на гетероскедастичность -
 Нулевая гипотеза: гетероскедастичность отсутствует
 Тестовая статистика: LM = 10,7345
 p-значение = P(Chi-квадрат(9) > 10,7345) = 0,294344

Тест на нормальное распределение ошибок -
 Нулевая гипотеза: ошибки распределены по нормальному закону
 Тестовая статистика: Хи-квадрат(2) = 0,929963
 p-значение = 0,628147

Тест Бриша-Пегана (Breusch-Pagan) на гетероскедастичность -
 Нулевая гипотеза: гетероскедастичность отсутствует
 Тестовая статистика: LM = 4,20746
 p-значение = P(Chi-квадрат(3) > 4,20746) = 0,239916

Тест Бриша-Пегана (Breusch-Pagan) на гетероскедастичность (робастный вариант) -
 Нулевая гипотеза: гетероскедастичность отсутствует
 Тестовая статистика: LM = 6,64591
 p-значение = P(Chi-квадрат(3) > 6,64591) = 0,0840825

Рисунок 3.10 – Результаты тестів на нормальність розподілу залишків, автокореляцію та гетероскедастичність

Отже, в результаті проведення тесту на нормальність розподілу залишків бачимо, що залишки розподілені за нормальним законом. Також, бачимо, що при збільшенні кількості економічно-активного населення на 1000 осіб, дохід зменшиться в середньому на 94,268 тис. грн. При збільшенні диференціації життєвого рівня населення на 1 відсоток, дохід зменшиться в середньому на 5810,14 тис. грн. При збільшенні мінімальної заробітної плати на 1 тис. од., дохід збільшиться в середньому на 560,7849 тис. грн.

Проблему подолання бідності у нашій країні необхідно вирішувати за допомогою реалізації наступних стратегічних напрямів:

Рисунок 3.11 – Стратегічні напрями подолання бідності [60]

16 березня 2016 р. Кабінетом Міністрів України було видане розпорядження «Про схвалення Стратегії подолання бідності». Стратегію було поставлено здійснити до 2020 року. Основною ціллю «Стратегії подолання бідності» було поступове зниження в нашій державі величини зuboжіння, соціального відторгнення та впровадження нових процесів їх уникнення. Розпорядження створили на реалізацію Плану заходів з імплементації Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом на 2014-2017 роки [60]. Крім того, вирішення проблеми подолання бідності є одним із головних задач світової спільноти, що регламентуються Європейською соціальною хартією, і звісно ж, Цілями сталого розвитку, які були схвалені на Саміті ООН на період з 2015 до 2030 року. До розроблення проекту «Стратегії» були залучені спеціалісти ПРООН, ЮНІСЕФ, МОП. Одним з головних стратегічних шляхів зниження рівня бідності є допомога у зростанні доходів суспільства від зайнятості та компенсацій у системі державного соціального страхування. До того ж, передбачається надання доступу населення до послуг соціальної галузі незалежно від місця проживання, мінімізації ризиків соціального відчуження сільського населення. Особлива увага звертатиметься на питання уникнення появи

осередків хронічної бідності та соціального відчуження серед внутрішньо переміщених осіб [59].

Отже, у сучасній Україні одним з головних завдань політики є регулювання та подолання бідності. Стратегія, що впроваджена у 2016 році містить ряд необхідних заходів для покращення життя нужденних, поступове впровадження яких, дасть можливість подолати значні показники бідності та покращити рівень життя українців.

3.3 Напрями удосконалення державної політики в сфері подолання бідності та нерівності населення

Уряд виділив додаткові кошти на допомогу безробітним під час коронавірусної кризи. Зокрема, він запровадив допомогу по тимчасовому безробіттю, у т.ч. з фонду протидії безробіттю COVID-19. Пік таких виплат припав на липень 2020 року [54].

Незважаючи на зусилля держави допомогти людям, які втратили роботу, середній номінальний розмір допомоги по безробіттю у 2020 році навіть зменшився у гривневих еквівалентах. За даними Державного центру зайнятості за січень-листопад – на 309 грн. У доларах – від 164 до 126 доларів на місяць [54]. Крім того, держава оголосила про одноразову виплату чинним одержувачам допомоги на дітей-інвалідів. Пропонується зменшити вимоги до участі у програмі допомоги малозабезпеченим верствам населення, продовжити термін виплати та спростити процедуру включення до цієї програми.

Торік у Вінниці була прийнята муніципальна антикризова Програма підтримки громади. У лютому цього року депутати під час сесії проголосували за те, щоб дія програми продовжилася і в 2021 році. Серед пріоритетних сфер – економіка, адже пандемія коронавірусу відобразилась і на підприємцях.

Щоб підтримати бізнес у період карантину, у місті для малого і середнього підприємництва встановили ряд податкових пільг. Так, за перше півріччя цього року платників єдиного податку І групи звільнили від його

сплати за січень-травень. Такою пільгою скористалися 2715 вінницьких підприємців. На це з міського бюджету виділили 3,08 млн грн [54].

Підприємців, які орендували комунальне нерухоме майно і не використовували його у січні, звільнили від орендної плати. Цією пільгою скористалося 16 орендарів.

Серед пунктів програми – звільнення від нарахування та оплати за договорами про встановлення земельного сервітуту. Йдеться про ті ділянки, які через карантинні обмеження не використовувались упродовж січня. Цією пільгою скористались 10 суб'єктів господарювання.

Також в цьому році продовжують фінансово підтримувати підприємців ВМТГ, що створюють нові робочі місця. Вони отримують відшкодування у розмірі 1320 грн за кожного нового працівника. У першому півріччі 2021 року 8 підприємців, які створили 28 нових робочих місць, отримали компенсацію. Цією пільгою можна скористатися до кінця 2021 року [54].

Продовжили дію тимчасового механізму часткової компенсації відсотків за кредитами. Механізм передбачає компенсацію з бюджету громади 50% від сплачених ПДФО та єдиного податку, але не більше суми, яка була нарахована позичальнику за користування кредитом у цьому періоді. Сім суб'єктів підприємницької діяльності отримали компенсацію. У липні до Програми долучився новий партнер – АТ «Укрексімбанк».

В 2020 році 145 підприємців отримали підтримку та компенсації. З них, 50 підприємців оформили пільгу по сплаті за оренду комунального майна, а 84 – звільнені від сплати за сервітутне користування земельними ділянками, 11 підприємців подали заявки на отримання фінансової підтримки за новостворені робочі місця під час карантину.

Криза, викликана епідемією коронавірусу, зачепила усі сектори економіки без винятку. Тому, в місті було розроблено низку заходів, які спрямовані на підтримку вінничан. Допомогу отримують не тільки соціально незахищені мешканці міста, а й представники бізнесу.

Не менш важливою допомогою стало відшкодування витрат на єдиний соціальний внесок. З міського бюджету підприємцям почали відшкодовувати витрати на єдиний соціальний внесок. Така фінансова підтримка передбачена міською антикризовою програмою «Вінничани важливі». Двоє вінницьких підприємців уже подали заявку. Вони надають послуги у сфері ІТ та освіти. Бізнесменам повернуть із міської казни 1039 гривень за кожного нового працівника.

Також, мешканці міста мають можливість отримувати муніципальну допомогу в рамках антикризової програми «Вінничани важливі», ця допомога надається з липня минулого року. На допомогу людям, які найбільше її потребують, спрямували з бюджету Вінницької громади 3 млн гривень. У березні муніципальні доплати отримали 10 тисяч вінничан.

9 жовтня 2020 року під час позачергової сесії, яку ініціював Сергій Моргунов, депутати прийняли рішення про виділення 83 млн. грн. на медицину для протидії другій хвилі епідемії у рамках програми «Вінничани важливі». Ці кошти пішли на збільшення ковідних ліжок у лікарнях, облаштування додаткових кисневих точок та муніципальних надбавок для медиків.

Зокрема:

збільшили мережу ковідних ліжок у міських лікарнях до 500. А було їх 317. Для лікування хворих на коронавірус планують залучили незадіяні приміщення МКЛ №3 та 1-го пологового будинку.

облаштували в закладах додаткові кисневі точки з тим, що довели їх загальну кількість до 404. Закупили додатково сучасне обладнання для лікарень, засоби захисту медикам та медикаменти для лікування вінничан, госпіталізованих з КОВІДом. Зокрема: 361 функціональне ліжко, 16 апаратів ШВЛ, 16 апаратів СІПАП, 31 монітор пацієнта, цифровий рентгенапарат та інше обладнання [54].

встановили додаткові муніципальні надбавки для медиків та співробітників кафедри інфекційних хвороб ВНМУ.

На мою думку, в умовах нашого сьогодення необхідно запровадити ряд змін та нововведень для подолання бідності за умов пандемії Covid-19:

1. Збільшення доходів від трудової діяльності. Насамперед, це стосується підвищення заробітної плати, а також підвищення номінального рівня заробітної плати відповідно до зростання споживчих цін. Це дасть можливість реально оцінювати власний дохід та майбутні витрати, бути впевненим, що їх вистачить на забезпечення свого життя.

2. Надання соціальних виплат верствам населення, які цього потребують. А саме, надання допомоги групам людей, які тимчасово втратили місце роботи, внаслідок карантинних обмежень. А також, нужденним категоріям людей, а саме: старшим пенсіонерам, дітям до 18 років, багатодітним сім'ям.

3. Підвищення зайнятості населення та розвитку ринку праці. Забезпечення робочими місцями категорій населення, які втратили роботу, внаслідок карантинних обмежень. Політика зайнятості повинна ґрунтуватись на державних та корельованих відповідно до них регіональних програмах: збереження наявних та створення високопродуктивних робочих місць, забезпечення активної участі у міжнародному розподілі праці, формування висококваліфікованих професійних кадрів, оптимізація умов щодо розвитку підприємницької діяльності, лібералізація цієї діяльності на пільгових умовах, створення правової основи соціально-трудових відносин у сільській місцевості щодо розпаювання та передавання власності у приватну формацію, сприяння працевлаштуванню особами з фізичними вадами, інвалідам, молоді, жінкам, осіб із місць позбавлення волі – усій низько конкурентоспроможній робочій силі.

4. Налагодження та забезпечення суспільства необхідними ресурсами для віддаленої діяльності. Насамперед, розробка необхідних програм задля можливої роботи віддалено у період «червоної зони», забезпечення усім підприємств та закладів освіти необхідним обладнанням. Це дасть можливість працювати з дому та при цьому, не втратити місце роботи.

5. Зменшення податку для середнього та малого бізнесу, що дасть можливість втриматись на плаву за жорстких обмежень у важкій ситуації з пандемією. Адже, більшість підприємців змушені зупинити власну діяльність через збитковість бізнесу, яка спричинена жорсткими обмеженнями.

6. Покращення житлових умов соціально вразливих верств населення. Створення необхідних житлових фондів, які б займалися даними питаннями. Налагодження системи субсидування, розробка державних нормативів та стандартів надання кредитів на будівництво та отримання житла. А також, реалізація проекту «Соціальне житло», яке дасть можливість отримати квартиру молодим сім'ям.

7. Соціальна допомога людям з обмеженими фізичними можливостями – надання необхідного обладнання та створення умов для вільного безперешкодного пересування, реабілітація, медична та психологічна допомога.

8. Створення програм залучення світових інвестицій та грантів, що дадуть можливість розвитку соціальної сфери та інфраструктури.

Отримані наукові результати можна використати при теоретичному осмисленні та визначенні масштабів бідності, реальній індикації тенденцій поширення та мінімізації бідності, реалізації стратегічних завдань зменшення бідності в Україні через діяльність державних та адміністративних установ у сенсі формування глобальної та державної стратегії мінімізації наслідків бідності в Україні. Варто враховувати деякі фактори при впровадженні соціальної політики в Україні. У наш час соціальна політика у сфері оплати праці є типовим шляхом трансформації системи оплати праці та системи соціальних гарантій від централізовано-планової економіки до ринкової. Пріоритет у розвитку людського капіталу в Україні – необхідно віддати кваліфікованим спеціалістам на ринку праці. Доцільно вжити заходи щодо збільшення вартості людського капіталу та ефективності його використання у напрямку економічного зростання. Усвідомити, що мірилом ефективності соціальної політики є продуктивність праці, яка в кінцевому підсумку

визначає обсяг створеного ВВП у розрахунку на душу населення, а відтак і ресурс, що може бути використаний на кінцеве споживання громадян, зокрема малозабезпечених. Протягом останніх років приріст реальних доходів населення перевищував приріст ВВП та продуктивності праці у декілька разів, причому частка оплати праці у структурі доходів населення скорочувалась на користь соціальних виплат – це призвело до істотного збільшення дефіциту пенсійного фонду та уповільнення інвестицій. Сьогодні необхідно змінити цю тенденцію і збільшити ресурси розвитку та створення добре оплачуваних робочих місць для якомога більшого прошарку українських громадян. Соціальні програми в Україні мають бути більш регульованими та ефективними, щоб допомогу отримували саме ті, хто її потребує. У подоланні бідності в Україні важливим є підвищення продуктивності праці, зростання ВВП на душу населення, а також “подолання” тіньового сектору економіки, що допоможе забезпечити населенню України високий рівень соціальних стандартів.

Отже, можемо зробити висновки, що ситуація з пандемією коронавірусу загострила рівень бідності в країні. Насамперед, постраждали працюючі люди, які внаслідок скорочень, закриття підприємств, неспроможності вести власний бізнес через неприбутковість, карантинні обмеження, втратили роботу та можливість забезпечувати себе усім необхідним. За період COVID-19 рівень бідності зріс удвічі, а саме з 41,4% до 82%, що свідчить про надзвичайно стрімке погіршення рівня життя людей.

В Україні проблема бідності не обговорювалася активно протягом останніх п'яти років через деякі досягнення уряду щодо скорочення бідності та вирішення інших соціально-економічних проблем. Водночас феномен бідності серед працівників є надзвичайно негативним явищем і свідчить про нездатність ринку праці ефективно функціонувати.

Сьогодні, в умовах кризи, в якій опинилася наша країна, як і інші країни світу у зв'язку з пандемією коронавірусу, слід приймати кардинальні рішення для вирішення цієї проблеми, а саме, знижувати податки для малого бізнесу,

який знаходиться у критичній ситуації, виплачувати допомогу категорії людей, які втратили джерело доходу та допомагати у подальшому працевлаштуванні, продовжувати соціальні виплати людям, які ризикують життям та рятують хворих на ковід. Саме завдяки спільним зусиллям, держава зможе подолати загострення бідності і хоча б повернутись до показників попередніх років.

Висновки до розділу 3

Отже, бачимо, що розробка стратегій виходу з бідності є надзвичайно важливою у наш час. Існуючий рівень бідності за пандемії Covid-19 значно погіршила ситуацію, люди втратили роботу, постійний стабільний заробіток, залишились у скруті. Тому, очевидно, що їм необхідна допомога, надання пільг на ведення бізнесу, певні суми коштів на мінімальні фізіологічні потреби у разі втрати роботи.

Проаналізувавши проблематику виникнення бідності європейських країн, а також України, можна зробити висновок, що однією з найважливіших причин є – малі доходи. Саме вони є важливою складовою нормального забезпеченого життя.

Світовий приклад моделей боротьби з бідністю вказує на те, що нашої державі є до чого зростати, що змінювати і в який бік рухатись. Насправді, у ситуації з пандемією, уряд лише забезпечує запасами вакцини, а всі соціальні допомоги та пільги залишив на розсуд місцевої влад та за кошт місцевих бюджетів. До того ж, через брак коштів зменшився розмір субсидій, які надавались населенню до пандемії коронавірусу.

Тому, для покращення даної ситуації, зменшення кількості бідних, необхідно проводити суттєві реформи, створювати соціальні допомоги та пільги нужденним, створювати умови, за яких суспільство не відчуватиме фізіологічної та соціальної нерівності.

ВИСНОВКИ

В ході проведеного дослідження були отримані наступні висновки теоретичного та практичного характеру.

Визначено, що бідність є основною глобальною проблемою людства, що бере початок ще з давніх часів та не зменшує своїх масштабів. Під категорією бідність розуміється - неможливість підтримувати фізіологічні, соціальні та культурні потреби людини. Досліджено, що спочатку формувалися поняття і критерії бідності, потім розроблялися теорії та концепції.

Стратегії подолання бідності запроваджуються у багатьох країнах світу, створюються нові моделі аби зменшити кількість нужденних, проте вони не є ідеальними та мають індивідуальний характер, тобто наслідки застосування у різних країнах відрізняються.

Бідність населення у нашій країні досягла критичної точки, тому задля того, щоб її подолати необхідно дотримуватись основних принципів за рахунок фінансової допомоги держави, яка є важливим елементом як для підвищення рівня життя населення, так і для розвитку економіки країни. Можна зробити висновок, що головними причинами виникнення бідності стали: низький рівень доходів, низька купівельна спроможність, завищені ціни, недієвість соціальної політики, недоліки у трудовому законодавстві, стрімка диференціація суспільства, високий рівень інфляції, соціальна незахищеність та інші. Усі ці проблеми притаманні нашій країні, що призводить до поглиблення бідності.

Нині, нерівність є однією з ключових проблем сьогодення, існуюче поглиблення нерівності, яке супроводжується соціальними диспропорціями і структурними деформаціями, перешкоджає врахуванню суспільних й індивідуальних потреб для досягнення ефективного зростання. Нерівність доходів є однією з найбільш розповсюджених форм соціальної та економічної нерівності. нерівність – це соціальна характеристика певного суспільного стану людей, окремих груп населення, що показує їх громадянський статус,

політичні й юридичні права, ставлення до засобів виробництва та його результатів.

Проведений аналіз показав, що бідність та нерівність населення тісно взаємопов'язані, насамперед, бідність є наслідком нерівності населення, вона притаманна будь-якому суспільству та будь-якій країні, незалежно від економічної ситуації. Саме тому, для регулювання та зменшення рівня бідних в країні Уряд затвердив план заходів на 2020-2030 роки з реалізації Стратегії подолання бідності. У документі вказані конкретні заходи та дії спрямовані на покращення рівня та якості життя людей, зменшення масштабів нерівності населення та подолання хронічної бідності людей. У плані даної Стратегії вказані етапи впровадження заходів та необхідних кроків для дієвості та ефективності процесу. Тому, підсумовуючи, варто вказати, що немає одного загального визначення та розуміння бідності і нерівності. Сутність цих понять залежить від економічного розвитку країни, адже бідне населення високорозвиненої країни буде достатньо заможною категорією людей у країнах з низьким економічним розвитком.

Оцінюючи показники бідності визначено що більша половина населення України перетнула межу бідності. До прикладу, мінімальна заробітна плата в Україні значно менша, ніж найнижчі зарплати в Євросоюзі, вона становить всього 180 євро, що в десятки разів менше ніж в розвинених країн. Рівень інфляції також є одним з найвищих серед провідних країн, не дивлячись на позитивну тенденцію, Україна є лідером серед країн ЄС за найбільшою інфляцією. Не менш важливою причиною бідності є високий рівень безробіття. У нашій країні він значно відрізняється тим, що до категорії безробітних часто відносяться люди з вищою освітою, які не можуть працевлаштуватись або змушені працювати на низькооплачуваних посадах.

Головною проблемою визначається низький рівень доходів. Його відображення можемо спостерігати і в мінімальній заробітній платі, і в катастрофічно малому споживчому кошику.

Загалом, основні причини виникнення бідності вказують на масштабні проблеми, які мають обов'язково вирішуватись низкою заходів та прийняттям важливих законопроектів.

Що стосується нерівності населення, то бачимо, що коефіцієнт Джині, який вказує на диференціацію доходів населення, теж не тішить позитивними змінами. Він дає зрозуміти, що чим більший коефіцієнт, тим більша різниця, 1% означає, що в країні переважає рівність доходів у всіх групах населення, 100% – основний дохід в країні належить одній особі. В нашій країні даний показник становить 25,6%, порівняно з розвинутими країнами це одним із нижчих показників, який повинен вказувати на низьку диференціацію, проте під час дослідження даного коефіцієнту не враховується тіньовий бізнес, що складає у нашій країні понад 50%.

За світовим порівнянням країн Україна займає останні позиції в рейтингу найщасливіших країн. Найкраще показує реальний рівень бідності у світі рейтинг бідності або страждання. Індекс страждання Bloomberg складається з 65 країн і розраховується шляхом підсумовування прогнозів рівня інфляції і безробіття в країні. Згідно з ним, Україна як і в минулому році увійшла в топ-10 найнещасніших країн.

Бідність у 2020 році лише загострилась внаслідок виникнення пандемії Covid-19, яка позбавила багатьох місця роботи, власного бізнесу, статків, а в деяких випадках навіть життя. Можу зробити висновок, що за останні два роки значно збільшились показники бідності, при чому, серед населення з вищою освітою. Також, значно біднішими стали й старші пенсіонери, діти віком до 18 років, багатодітні сім'ї, які мають лише одного з батьків. Загалом, абсолютна бідність під час періоду загострення пандемії коронавірусу суттєво збільшилась. Аналіз показав, що рівень бідності значно зріс внаслідок карантинних заходів щодо COVID-19, а дитяча бідність зросла ще більше. В цілому, найбільш вразливими з точки зору соціально-економічного впливу COVID-19 є сім'ї, які не можуть диверсифікувати свої доходи. Нині пандемія коронавірусу загострила негативні тенденції розвитку країни та призвела до

ще більшого зростання бідного населення. Внаслідок пандемії COVID-19 близько 130 мільйонів людей опинилися в ризику бідності.

Існуючий світовий досвід подолання бідності є важливим для нашої держави, прийняття ефективних соціальних рішень допоможе пережити карантинні обмеження суспільству та залишитись дієздатними підприємствам. Є необхідним збільшення мінімальної заробітної плати, перегляд існуючого вмісту споживчого кошику, надання соціальної допомоги усім нужденним та тим, хто з тих чи інших причин залишився без роботи.

Світовий приклад моделей боротьби з бідністю вказує на те, що нашої державі є до чого зростати, що змінювати і в який бік рухатись. Насправді, у ситуації з пандемією, уряд лише забезпечує запасами вакцини, а всі соціальні допомоги та пільги залишив на розсуд місцевої влад та за коштів місцевих бюджетів. До того ж, через брак коштів зменшився розмір субсидій, які надавались населенню до пандемії коронавірусу. Тому, найбільш важливим сьогодні є впровадження суттєвих допомог та пільг категоріям населення, які цього дійсно потребують, а також матеріальна та соціальна допомога малому та середньому бізнесу

Впровадження запропонованих шляхів подолання бідності дозволить зменшити число бідних та покращити умови життя населення, що в подальшому дасть можливість підвищити рівень економіки і знизити рівень бідності в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Коваленко Н. В. Бідність як соціально-економічна категорія. URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2007-2/doc/1/08.pdf>. (дата звернення: 03.10.2021).
2. Лазебник Х. В. DSpace at West Ukrainian National University: Головна сторінка. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/21623/1/Лазебник.pdf> (дата звернення: 02.11.2021).
3. Годлевська В. Ю. Проблема бідності в сучасній Україні та шляхи її подолання. Вісник. 2015. С. 35–60.
4. Вітковська К. В. Методологічні підходи до оцінки рівня бідності населення. міністерство освіти і науки України, Одеський національний економічний університет. 2014. С. 8–11.
5. «Комплексна оцінка бідності та соціального відчуження в Україні за 2015-2016 роки». *Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи*. URL: https://www.idss.org.ua/arhiv/2015_2016_otsinka_bidnosti.pdf (дата звернення: 13.10.2021).
6. Дем'янчук І. А. «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука». Рівне : Екон. простір, 2015. URL: https://vk.com/doc8365695_443870105?hash=ca3539b811e0c7aeb0&dl=b4aa4c353346726fe0b (дата звернення: 14.10.2021).
7. Перегуда Ю. А. БІДНІСТЬ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ПОДОЛАННЯ. Економічна та соціальна географія. 2014. № 1. С. 308–314. URL: <http://bulletin-esgeograph.org.ua/images/docs/Volume-69/Perehuda.pdf> (дата звернення: 13.10.2021).
8. Исторический минимум: самая низкая зарплата в Европе - Четвертая власть. Четвертая власть. URL: <https://vlada.io/articles/istoricheskiy-minimum-samaya-nizkaya-zarplata-v-evrope/> (дата звернення: 02.10.2021).

9. Л.М Ч. Модель рівня життя в умовах соціально-економічної нестабільності : монографія. Київ : Ін-т демографії та соц. дослідж. ім. М.В. Птухи, 2020. 423 с. URL: <https://idss.org.ua/arhiv/Model.pdf>.
10. Кабмін змінив споживчий кошик (список товарів). URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/1610622-2-kilogrami-sala-na-rik-kabmin-zminiv-spojivchiy-koshik.html> (дата звернення: 02.10.2021).
11. Клевчік Л.Л. СОЦІАЛЬНА НЕРІВНІСТЬ ЯК ОСНОВНА ДИСПРОПОРЦІЯ В СУСПІЛЬСТВІ. ЕКОНОМІЧНА НАУКА. 2019. Т.4. С.48–51. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/4_2019/10.pdf (дата звернення: 10.10.2021).
12. НАН України Ін-т. демографії та соц дослідж ., Держ ком статистики України. Рівень життя населення України: монографія. Київ: «Консультант», 2016. 430 с. URL: https://idss.org.ua/monografii/riven_juttya_naselennya%20krainu.pdf (дата звернення: 10.10.2021).
13. Минимальная зарплата в Европе в 2021 году. Онлайн-бухгалтерія SMARTFIN.UA: зарплата, кадри, бухоблік ФОП, звітність. URL: <https://smartfin.ua/ru/blog/minimalna-zarplata-v-evropi-v-2021-rotsi> (дата звернення: 08.10.2021).
14. Уровень безработицы в Украине (2000-2021). Ставки, индексы, тарифы. URL: <https://index.minfin.com.ua/labour/unemploy/> (дата звернення: 10.10.2021).
15. Коваль Н. В. Соціально економічна нерівність в Україні та світі: проблеми оцінювання та шляхи їх вирішення. ЕКОНОМІЧНА НАУКА. 2016. Т. 2. С. 46–50. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/2_2016/12.pdf
16. Дарчин В. Б. Механізми забезпечення публічної політики щодо подолання бідності в Україні : Магістерська робота. Київ, 2021. 222 с. URL: <https://ipk.edu.ua/wp-content/uploads/2021/03/dis-Darchyn.pdf> (дата звернення: 10.10.2021).

17. Ukrinform. В Україні рівень безробіття зріс майже до 10% – Центр Разумкова. Укрінформ – актуальні новини України та світу. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3210897-v-ukraini-riven-bezrobitta-zris-majze-do-10-centr-razumkova.html> (дата звернення: 02.10.2021).
18. Диференціація життєвого рівня населення. Чернігів статистика. URL: <http://www.chernigivstat.gov.ua/statdani/domogosp/DG5.htm> (дата звернення: 15.10.2021).
19. Приходько І. В. Теоретико-методологічні підходи до визначення поняття бідності. «Young scientist». 2018. Т. 1. С. 528–532. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/1/124.pdf> (дата звернення: 15.10.2021).
20. Зулінська А. Ю. Зростання бідності в Україні. Управління розвитком соціально- економічних систем: глобалізація, підприємництво, стає економічне зростання: Праці XX Міжнародної наук. конф. студентів, аспірантів та молодих учених, м. Вінниця, 12 груд. 2018 р.
21. Про схвалення Стратегії подолання бідності. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/248898080>. (дата звернення: 15.10.2021).
22. Волошина С. В. Нерівність доходів населення України як перешкода розвитку людського капіталу. Мукачівський державний університет. 2017. С. 15–20. URL: https://vk.com/doc8365695_443870105?hash=ca3539b811e0c7aeb0&d1=b4a4c353346726fe0b (дата звернення: 15.10.2021).
23. Ukrinform. Нерівність доходів по-українськи: «гірше», ніж у Гондурасі, «краще», ніж у Швеції. Укрінформ - актуальні новини України та світу. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2162366-nerivnist-dohodiv-poukrainski-girse-niz-u-gondurasi-krase-niz-u-svecii.html> (дата звернення: 22.10.2021).
24. Мінімальна заробітна плата серед країн світу та в Україні (динаміка та географія 2005-2015 pp). Infolight. URL:

<http://infolight.org.ua/content/minimalna-zarobitna-plata-sered-krayin-svitu-ta-v-ukrayini-dynamika-ta-geografiya-2005-2015-rr> (дата звернення: 11.10.2021).

25. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

26. Мінімальна заробітна плата серед країн світу та в Україні. *Infolight*. URL: http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/category?cat_id=141688 (дата звернення: 22.10.2021).

27. Як у світі борються з бідністю. *Economics*. URL: <https://economics.segodnya.ua/ua/economics/enews/voyna-s-bednostyu-kak-v-mire-boryutsya-s-nishchetoy-587060.html> (дата звернення: 21.10.2021).

28. Україна заняла седьмое место в международном рейтинге бедности стран, который ежегодно составляет издание Bloomberg. URL: <https://tsn.ua/ru/groshi/ukraina-voshla-v-desyatku-bedneyshih-stran-mira-po-versii-bloomberg-815714.html> (дата звернення: 14.10.2021).

29. Грабська А. Кожна п'ята дитина в розвинених країнах живе в бідності. *Unicef*. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/ukr/> (дата звернення: 14.10.2021).

30. В Україні різко зріс рівень бідності. URL: <https://golospravdy.com/v-ukraini-rizko-zris-riven-bidnosti-svitovij-bank> (дата звернення: 20.10.2021).

31. Бідність – соціальне зло. *Bukvar*. URL: <http://bukvar.su/>.

32. Звіт про результати аналізу виконання Комплексної програми забезпечення реалізації Стратегії подолання бідності. Київ: Рахунк. палата, 2019. URL: <https://rp.gov.ua/home/> (дата звернення: 16.10.2021).

33. Кудряченко А. І. Соціальне партнерство: європейський досвід і Україна. Стратегічні пріоритети. 2016. № 3. С. 132–141.

34. Межа бідності в Україні та Європі. *Z-Україна: статистика, економіка, тенденції*. URL: <https://zet.in.ua/socium/mezha-bidnosti-v-ukra%> (дата звернення: 23.10.2021).

35. Указ Президента України “Про стратегію подолання бідності”. CD NAU.
36. Кабмін затвердив стратегію боротьби з бідністю на 2016-2017. *РБК-Україна*. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/kabmin-utverdil-plan-meropriyatiy-vypolneniyu-1470650789.html> (дата звернення: 29.10.2021).
37. Жадан О. В. Порівняльний аналіз світових моделей соціально-трудових відносин. *Скиба*. 2016. Т. 6. С. 2–10.
38. Раптова бідність: постановка проблеми, шляхи вирішення. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2016-12/bidnist-2026a.pdf> (дата звернення: 22.10.2021).
39. Раптова бідність в Україні: постановка проблеми, шляхи вирішення. *Allbest*. URL: https://revolution.allbest.ru/sociology/00837226_0.html. (дата звернення: 30.10.2021).
40. ЮНІСЕФ в Україні. UNICEF. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/>.
41. Вплив коронавірусної кризи на бідність: перші наслідки для України: монографія/ Л. М. Черенько та ін. Київ: НАН України ІН-Т ДЕМОГРАФІЇ ТА СОЦ. ДОСЛІДЖ. ім. М.В. ПТУХИ, 2020. 76 с. URL: https://idss.org.ua/arhiv/poverty_forecast.pdf (дата звернення: 01.11.2021).
42. Бідність та нерівні можливості дітей в Україні : монографія. Київ : Дит. фонд ООН (ЮНІСЕФ) в Україні та Ін-т демографії та соц. дослідж. ім. М. В. Птухи НАН України., 2021. 108 с. URL: <http://unicef.org.ua>. (дата звернення: 31.10.2021).
43. Шеховцова А. Ю. Бідність в Україні як соціальне явище та шляхи її подолання»: автореф. Магістерська робота. Київ, 2020. 88 с. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/17738/Shekhovtsov_a_Bidnist_v_Ukraini_yak_sotsialne_yavyshe_ta_shliakhy_yii_podolannia.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 30.10.2021).

44. Бабак І. М. Бідність в Україні: методологічний аспект / І. М. Бабак // Стратегія розвитку України: соціологія, економіка, право. – 2008. – № 1/2. – С. 201-204.
45. Офіційний сайт Інституту демографії та соціальних досліджень України. URL: <http://www.idss.org.ua>. (дата звернення: 31.10.2021).
46. Про стратегію подолання бідності: Указ від 15 серпня 2001 р. № 637/2001 // Урядовий кур'єр. – 2001. – 18 серпня. – С. 10.
47. Чуприна О. О. Соціальна нерівність і бідність в Україні. Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. 2011. Т. 2, № 5. С. 57–66.
48. Стрішенець О. М. Економічна теорія : навч. посіб. Луцьк : СЛУ ім. Лесі Українки, 2014. 240 с.
49. Зулінська А. Ю. Зростання бідності в Україні. Управління розвитком соціально- економічних систем: глобалізація, підприємництво, сталий економічний зростання: Праці XX Міжнародної наук. конф. студентів, аспірантів та молодих учених, м. Вінниця, 12 груд. 2018 р.
50. Рівень життя населення України / ред. Л. М. Черенько. Київ: «Консультант», 2006. 428 с.
51. «Про затвердження Порядку надання та повернення коштів, спрямованих на фінансування допомоги по частковому безробіттю на період карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2: Постанова Каб. Міністрів України від 22.04.2020 р. № №306.
52. World Development Indicators | DataBank. DataBank | The World Bank.
URL: <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=2&series=SI.P.OV.GINI&country> (date of access: 02.11.2021).
53. Міністерство закордонних справ України - Співробітництво України з міжнародними фінансовими інституціями. Головна | Міністерство

закордонних справ України. URL: <https://mfa.gov.ua/mizhnarodni-vidnosini/spivrobitnictvo-ukrayini-z-mizhnarodnimi-finansovimi-instituciyami> (дата звернення: 02.11.2021).

54. Під час позачергової сесії депутати виділили 83 млн грн. на медицину. Телеканал ВІТА ТБ – головні новини та події міста Вінниці. URL: <https://vitatv.com.ua/misto/pid-chas-pozacherhovoyi-sesiyi-deputaty> (дата звернення: 05.11.2021).

55. Дядик Т. В. Диференціація життєвого рівня населення України. Електронний репозитарій ПДАУ: Номе. URL: <http://dspace.pdaa.edu.ua:8080/bitstream/123456789/2194/1/Диференціація%20життєвого%20рівня%20населення%20України.pdf> (дата звернення: 02.11.2021).

56. Індекс ЩАСТЯ: в світі та Україні. Головна - Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва. URL: <https://dif.org.ua/article/indeks-shchastya-v-sviti-ta-ukraini> 2021 (дата звернення: 06.11.2021)

57. Індекс счастья: Финляндия на первом месте, несмотря на пандемию; россиянам все грустнее - BBC News Русская служба. BBC News. URL: <https://www.bbc.com/russian/news-56471115> (дата звернення: 02.11.2021).

58. Приходько І. В. Теоретико-методологічні підходи до визначення поняття бідності. Молодий вчений - щомісячний науковий журнал. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/1/124.pdf> (дата звернення: 02.11.2021).

59. Нерівність в Україні: масштаби та можливості впливу : монографія. Київ: ІН-Т ДЕМОГРАФІЇ ТА СОЦ. ДОСЛІДЖ. ім. М.В. ПТУХИ НАН України, 2012. 404 с.

60. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)» : Закон України від 18.04.2020 р. № 530.

ДОДАТКИ